

УЗКУБЦ
750

БІБЛІОТЕКА
„НАРОДНИЙ ТЕАТР“

від редакцією
Л. БІЛЕЦЬКОГО

ч. 3.

І. ТОГООБОЧНИЙ
БОРЦІ ЗА МРІЇ

КИЇВ-ТАРНІВ
1922.

98.2.304
7.30

І. ТОГОВОЧНИЙ.

Присвячую шановному артистові і дорогому приятелю
С. А. Глазуненку.

БОРЦІ ЗА МРІЇ

(Каїн і Авель).

Драматичні ескізи сільського життя
на 4 дії.

ЛЬВІВ - КИЇВ

1922.

Антон. Помагати на добре — радий.
Калістрат *(до Соломії)*. Я вам, мамо,
ще не казав, якого він мені сьогодні воза
підвіз.

Соломія. Що таке?

Калістрат. Ото, маєте, була сьогодні
сходка нащот переділу обчеської землі...

Антон. Я й сам можу розказати.

Соломія. Мовчи мені! Говори, Ка-
лістрате.

Калістрат. Звісно, хто собі ворог?
Я діло так налагодив, щоб значиться, нам
прирізали земельки скільки десятин — і все
діло, з ким слід було, поладнав. Що-ж ви
думаєте? Антон почав на сходці говорити,
що це не по закону, що нам не слід прирі-
зати землі, а ще до того, як по закону, то
треба частину одібрати від нас.

Соломія. Та невже?

Калістрат. А у нас мир який? —
Вівці! Куди баран туди й вони! Таким ма-
ніром моя праця, мій клопіт даремно про-
пали.

Соломія. Га? Що ти йому скажеш?!
Який з тебе хазяїн? Ти б хоч Бога побо-
явся!

Антон. Той повинен боятися Бога
(дивиться на Калістрата), хто не по правді
робить, хто наважується біднити другого,
щоб багатіти самому! От йому *(показує на*
Калістрата) слід пам'ятати, що є Бог, що
Він усе бачить, усе знає, і слід боятись
Його.

Калістрат. Чуєте?

Антон. Правда, мамо, я сказав, що не слід нам і иншим багатирям прирізувати землі, бо ми і так володімо лишню.

Соломія. Як то лишню?

Калістрат. Розумний!

Антон. По розділу на кожну душу приходиться п'ять десятин обчеської землі — ми маємо такої землі двадцять п'ять десятин; татко наші померли, брат Петро помер, зосталось нас троє — виходить: ми повинні держати п'ятнадцять десятин, і коли по закону, то треба від нас одібрати десять десятин.

Калістрат. Благодітель! Хе-хе-хе!

Антон. Ми, хвалити Бога, не бідні: опріч обчеської землі у нас є своя, власна, та й не мало — 70 десятин! За для нас і надто доволі. А єсть люде, у котрих бідність, сім'я — шестеро — семеро чоловіка, а у нього тієї земельки на душу або на дві. Отаким людям і слід прирізати. А то зібрались дуки — багатирі, підмогорочили дєкого, напоїли мир і наважились загартати собі землю... Треба бути не чоловіком, не мати серця, щоб бачити, як люде бідаються і одіймати у них з рота останній шматок!

Калістрат. По твоєму виходить: усе, що придбав покійний батько, придбав я — все те роздати голоті, п'яницям, а самому торбу на плечі?

Соломія. Не хазяїн, не хазяїн ти,

Антоне.

Антон. Хто тобі каже роздати? Свого не давай, але й чужого не чіпай.

Калістрат (до Соломії). З шиньками теж, хто капость зробив? — Він! То в нашій волости чотирі шиньки було, а тепер один усього, та й у цей коли-не-коли хто загляне.

Антон. Шиньки розір для селян.

Калістрат. А для нас, бач, ні! Шиньки давали нам з старшиною та Берком рублів тисячу на рік, а тепер їх нема.

Соломія. Такий збиток!

Антон. Ти от водишся з Берком, з мошенником, а покійний батько його на поріг не пускали, у тебе ж він перший приятель... Тьфу! гідко слухати!

Калістрат. Тобі мене не вчити з ким водитись... (до Соломії) Знов толоку обчеську держав я за 15 карбованців, а користь, мамо, з неї велика була: опріч того, що свій скот пасся, та ще до того і люде платили по 2 карбованці з голови у літо. А тепер самому приходиться або ж платити за пастівень, або ж свою землю під толоку пускати.

Соломія. Збожеволів парубок.

Калістрат. А воно збиток! Тепер вже говорять, щоб і млин одібрати у мене, або ціну надбавити.

Антон. Не загорілку ж держати як ти держиш.

Д. І. Максименко
11008-4836

Калістрат. Він, мамо, зовсім не загарен до хазяйства, а більш здатний на те, щоб тринькати добро, котре придбав нам батько тяжкою працею і я теж дбаю, не покладаючи рук. І наша праця не даремна: ми, хвалити Бога, хазяїни на цілу волость. І я розумію так: коли ми діти одного батька, однієї матері, коли все добро наше, власне добро, то ми повинні укупі працювати, щоб те добро зріло і розцвітало як найкраще, прибавляючись з кожним днем. А коли ми будемо так держатись купи, що один у ліс, а другий у поле, тоді вся наша праця, все наше добро піде димом.

Соломія. Та й піде, безпримінно піде!

Калістрат. Посудіть самі: не можу-ж я один на всіх працювати, та ще тоді, як той, хто повинен бути мені щирим помігачем, іде супроти мене! Нехай вже Серьoga, на того я рукою махнув! Його так солдатчина перекрутила, що хоч десять років у казані вари, то путнього нічого не вивариш. А цей же не гуляка, не.. Е, та що говорити!...

Соломія (до Антона). Чого мовчиш, мов язик тобі одубів? чуєш?

Антон. Чую, мамо, чую і не знаю, що вам сказати. Мені здається, що все лихо, вся суперечка у нас з Калістратом від того, що ми різно розумімо заповіт нашого батька.

Калістрат. Певно.

Антон. Батько, помираючи, сказали: працюйте, дбайте у господарство чесно і помріть чесними хазяїнами. Ми ж — працюючи здирством, мироїдством, зможемо хіба виповнити той заповіт? Зможемо помірти чесними людьми?!

Соломія. Як то здирством?

Калістрат. Хто ж той здирщик?

Антон. А хіба то чесна праця, не здирство, коли чоловік у нужді прийде до тебе позичити якого карбованця і ти за ту позичку примусюєш його платити тобі як не тим, то другим у десятеро? Це не здирство?

Калістрат. Ач куди стріляєш! Хм...

Антон. (Дуже) Ти... Не один ти — всі ви дуки-багатирі, що понаживались людським потом, кровію, всі ви, шкуролупи, звете таку позичку допомогою! Ви ждете, виглядаєте, ночей не спите, дожидаючись такого бідолахи, щоб прийшов до вас за цією допомогою, — і ви допоможете йому, допоможете і заплутаєте його, мов павук муху в тенета, та й смочете з нього кров! Висмокчете ту кров і потім гідливо наплюєте на нього! Правда, це не здирство — душоубство!

Соломія. Чого розходивсь, дивись!

Антон. І ви, мамо, хочите, примусюєте, щоб і я зробився таким душоубом? Ні, я на це не здамся! У мене в душа, в совість.

Калістрат. *(Передражнює)*. „Совість, дума!“ А чи знаєш ти, блазню, що таке совість? Розглядаєш її? В руках держав? Хе-хе-хе... Совість — весняний сніг: пригріло сонечко і *(дме)* фу — нема! Отак і совість: пригрій її карбованцем і розливилась.

Антон. От як твоя!

Соломія *(Стука папиринею)*. Ти з глуду зійшов таке братові говорити?

Антон. Я, мамо, не хочу, щоб люде проклинали мене, як проклинали Калістрата.

Калістрат. Плювать мені на ті прокльони!

Антон. Проклинають навіть те черевко, котре його носило, — вас, мамо, проклинали!

Соломія. Тьфу!.. Замовчи мені!

Антон. Згадайте-но про батька...

Калістрат. Замовчить, такий!

Антон. ...Про батька хіба хоч один хто погане слово сказав! На що вже покітний граб і той говорив: „розумний, чесний мужик Євмен“. Правда і за Калістрата кажуть, що розумний, а до честі, то її бракує у нього.

Калістрат. *(До Соломії)*. От що, мамо: як собі хочете, а жити вкупі з ним я не можу, я не наймий, щоб мене вичакали, говорили уразливі речі... Я візьму свою частину і піду геть... хазяїнуйте без мене.

Соломія. Заспокойся. Ділити хазяїства я не дозволю, так і знайте! Хто не

хоче працювати, слухати Калістрата, той хай собі йде хоч к бісу в пекло — байдуже! Коли ти, Антоне, не послухавш, не покавсья — геть вижену з дому, проклену тебе і більш тобі я не мати! Чуєш?

Антон. Для чого ж гнати і навіщо проклинати? Я й сам піду. Дайте мені мою частину, що слід...

Соломія. Нічого нема! Житнього зерна не дам!

Антон. Не дасте — не треба.

Калістрат. *(Йде в кімнату)*. Дулю під піс! Мамо! *(Говорить на вухо)*.

Соломія. *(Антоніві)*. Останнє моє слово: коли не опам'ятавсья, не возьмешся за розум — піду до волости і проситиму, щоб усадили тобі лози. Чуєш?

Антон. *(Гордо)*. Що?.. Мені лози?!

Калістрат. Та хоч і верби! Хе-хе-хе!...

Антон. За які ж це такі провини?

Соломія. За такі, щоб слухав і поважав старших.

Антон. Поважати Вас, мамо, я поважаю, як і слід синові поважати свою матір, а лозою даремне мене лякаєте, я не дитина!

Калістрат. Звісно, вуса вже вирости! Хе-хе-хе.

Соломія. Піду, проситиму, щоб приселюдно випороли.

Антон. Не лякайте! Я, мамо, знаю чий це штуки, чий наговори, але, брате, ти забувавш, що я грамотний, і не так воно легко мене випороти, хоч-би і хотів ти!

Калістрат. Наплювать, що грамотний! Всиплюмо, одчухраємо, а тоді вже розберемо: грамотний, чи ні?

Соломія. А що ж з тобою більш робити?

Антон. Знаю, що ти з старшиною та з судцями свої люди і осудити безвинного чоловіка вам нічого не варт, але ж минулися вже ті роки, що підпирали нам боки! Годі!

Калістрат. Плювать! Мати підуть, поскаржаться, та й я скажу слово-друге — і всиплють!

Соломія. Треба ж тебе як-небудь вчити, я вже не здужаю сама з тобою справитись.

Антон. Цього, мамо, не буде! А коли-б Калістрат і добився свого, то присягаюсь, що краще б я смерть собі заподіяв, ніж дався на те!

Соломія. Чи ти при умі отаке говорити?

Калістрат. Знайшов чим лякати! *(До Соломії)*. Не потурайте, мамо, на нього. Підіть до волости, занесіть жалобу старшині, а там вже...

Антон. Старшині?

Соломія. Та прийдеться.

Антон. Краще скажи йому, що нехай мовчить, не чіпа мене, а то...

Калістрат. А то що?

Антон. Нехай надіва рукавички, щоб безпечніше було запускати пазурі в обчеську скриню, бо ненароком попече!

Калістрат. *(Розпалено)*. За такі речі ти знаєш, що роблять?

Антон. Знаю і небоюсь, бо не навмання кажу! *(Чути пісню, що співає Серьога)*.

Калістрат. Прикуси язика.

Соломія. Ото ще золото йде!... А, Господи, Господи! За які гріхи покарав ти мене такими дітьми.

Калістрат. Чортові дармоїди!

ЯВА 2.

(Ті-ж і Серьога ще за коном співає пісню і грає на гармонії).

Чорная карета — два салдати йдуть,
Его мою дусю-маму у астрог ведуть.

(увиходить).

Чорная юбка, белая кайма,
Палюбил я мила друга, а тепер нема!..

Калістрат. Що це тобі в шиньку, чи як?

Серьога. *(До Калістрата)*. Ти можеш ето понімать: „Чорная юбка, белая кайма, палюбил я мила друга, а тепер нема?“ Не можеш, правда! Ех! *(Заскряпів на гармонії. До Антона, б'є по плечі)*. Що, братуха, приунив, га! Чи-лі не военную тактику оп'ять з тобою проходили? Хвельхвель забіж-даїть?

Антон. *(Сів біля столу)*. Відчепись, ради Бога, не до жартів мені!

Соломія. П'янице! Коли ти вже схаминешся.

Серьога. За штож ви на самом ділі, мамаша, ругаетесь?

Соломія. За те, що п'яниця ти, не робиш нічого, ні за яке діло не берешся тільки й знаєш, що п'єш. Пху!

Серьога. Діло? А каков ж таков діло я буду робити? Свиной пасти, чи снопи, класти?

Калістрат. А хочби й свиной пасти.

Серьога. Хе!.. Ето вже зовсім не-
подходящая катигорія! Для старшого ун-
тер-цера ето, можно сказать, очинно велико-
лепний шкандаль був би, ежели би старшой
унтер-цер да свиной пас!

Соломія. І без свиной діла багато
в хааяйстві.

Калістрат. Подумавш, як унтер, то
уже і парцона велика!

Серьога. Розуміється парцона! По-
тому унтер, а ти, брат, (*б'є по плечі*) репаной
і неотесаной хахол, мужик і парцони у тібя
нікотерой нету, а одна, можна сказать,
морда да і тільки!

Калістрат. Геть з виграшками!

ЯВА 3.

Ті-ж і Ганна.

Ганна. (*У дверях*). Дядьку Калістрате,
там вас кличуть.

Калістрат. Хто такий?

Ганна. Чи то пан, чи то жид — не
розберу.

Калістрат. Зараз виїду. (*Ганна
пішла*).

Серьога (*до Соломії*). У у, мамаша
драгоценная! (*Цілує*).

Соломія. Геть, відчепись!

Калістрат. Не лізь до матері! Хо-
дімте, мамо, це мабуть сіно торгувати приї-
хали. (*Пішли*).

Серьога. Посунься, братішка! (*Сів
коло Антона і робить цигарку*). Давай поку-
рим турецького! (*Пауза*). Да што ти мов-
чиш? Глупой ти, братець, чоловік, вй Богу!
Можна сказать, как би новобранець і тільки!
Чого зажурился? (*Закурює*).

Антон. (*Показує на груди*). Щасливий
ти, брате, а тут що робиться!

Серьога. Горить? Пустяки унма-
нія! Погасити можна.

Антон. Що робити, що діяти — ро-
зуму не приберу, — голова ходором іде! А!

Серьога. Наплюй і никотерого уни-
манія і тільки.

Антон. Легко говорити! Ох, брати-
ку, (*обнімає Серьозу*) як тяжко, як боляче
бачити навкруги неправду, здиство, ба-
чити, як збіднений багачами народ гнеться
під тяжою горя, бачити як кривдою грабу-
ють, нищать чоловіка і потім з його ж глу-
зують! Бачити, кажу, це і не мати сили до-
помогти — боляче, брате, ох, як боляче!

У що мить сам собі здавсья нікчемним, гідким сотворінням.

Серьога. Ду у--рак.

Антон. Та ще до того хочуть в дру-гих убити чулість думі, згасити вогонь серця, силою вирвати чоловічі, святі поривання! Розумієш, святі поривання!

Серьога. Руки пошпарять! Хе-хе хе..

Антон. *(Гордо)*. О, пошпарять! *(Підводиться)*. Ні! *(Йде геть од столу)*. Не піддамся я їм! *(До Серьоги)*. Калістрат домагавсь зробити з мене такого черствого чоловіка як сам, але ж помиляється! Я чую, я певен, що ніяка сила не згасить вогню, що отут *(б'є себе у груди)* горить! Не згасить поки не згасне життя! Поборимось!

Серьога. Стало бить дувлія? Хе-хе-хе...

Антон. Підмовляє ще і матір, щоб занесла жалобу у волость і просила, щоб отпороти мене різками.

Серьога. На якому основанію?..

Антон. Спитай.

Серьога. *(Піднявся)*. Тебя різками?! Шалиш, брат! Ще ті розги на нас з тобою не вирости! Да пушай тільки попробують, дак я їм волость рознесу... такую штурмою подишу! З вами не шуті!

Антон. *(Сміється)*. Вони, либонь, лічать мене за дитину.

Серьога. Ах, вон каналья, етот Калістрат!

Антон. *(Підходить до нього)*, Знаєш, що братіку?

Серьога. Ну, ну, лепортуй.. садись і лепортуй. *(Сідає)*.

Антон. *(Сідаючи біля нього)* Я бачу що липній я, що я Калістратові мов болячка.

Серьога. На антиреснім місці.

Антон. Я маю одійти, одділитись... Остогидла вже мені що-денна сварка.

Серьога. Стало бути, на вольную квартиру? Возьми свою часть і плюзай.. я з тобою поселюсь совдоловльством

Антон. Так не дають, бач пічого. Мати не згожуються.

Серьога. Плювай! Судом возьмем.

Антон. Ё, братухо, не хочу я судитися. Бог з віми.

Серьога. Вот і дурак! Постой, подожди! Хочеш, а сто діло оборудую за первой сорт?

Антон. Яким робом?

Серьога. Мені усе равно, пито наплювай! Я как старшой унтер-цер Тмута-ракапського полку, дак я зараз рапорт воєнному министру так, мов, і так -- забіж-дають міня з братухой.

Антон. Я не об тім клопочусь.

Серьога. А об чім же?

Антон. Серього, ти старший за мене, був у воєній, бачив світа, та і розумніший за мене...

Серьога. *(Гордо)*. Розуміється, тому і до чина дослужився! А в рядових, Антоша, і міне не солодко було, особельно, когда приходилось караул держать, на часах стоять, да іщо у ночі. Ех, горько було! Ну, а как чина получил зовсім другая життя пошла.

Антон. Порадь же, що мені робити, як поступитись?

Серьога. Да, брат, діло не аптересне, но совіт можу дати хорошій.

Антон. Посовітуй, братіку.

Серьога. Совдольством. Слушай! *(Бере гармонію, грає й співає)*: „Чорная карета“ і т. д. *(Потім говорить)*. Ето тобі раз!

Антон. Я тебе не розумію.

Серьога. Не повімаєш! Ну так слухай. *(Співає)*.

Мальчишечка, мальчишечка,

Мальчишечка маладой.

Улюбілся ти мальчишечка

У девчонку у свою... *(говорить)*. Ето тобі два.

Антон. Добився поради *(Хутко пішов у середні двері)*.

Серьога. *(Здивований кинувся до дверей)*. Ей ти, новобранець, падажди! Ду—рак! Зараз видно, що не военний чоловік, пі-которой храбрости... Не видержуїть неприя-тельського наступлення, героїства нєту! *(Сідає)*. А жаль парнишку — добрая душа. Не слухаїть мого совіту, ну і пропадєют Пер-вое діло, как што — зараз пий і тольки.

(Бере гармонію, грає й співає скілька куплетів: „Не слышно шума городского, на Невской ба-ишней тишины“).

ЯВА 4.

Серьога, Соломія й Старшина.

Соломія. Ти знов співати?

Серьога. Чи-лі не плакати?

Старшина. Звісно москаль, хе-хе-хе. Здрастуй, Серього!

Серьога. Здравія желаю, ваше бла-городіє, господи, так би сказати, ротной!

Старшина. Все-б жартувати, хе-хе-хе.

Соломія. Еге, а до діла нема. Піди, лиш, поклич Калістрата.

Серьога. Совдольством *(Іде й на-співує: „Чорная карета“)*.

Соломія. *(Сіла)*. Сідайте. Отак як бачите: день у день п'є таї п'є.

Старшина. *(Сіс)*. Що поробите — москаль.

Соломія. Цей п'є, а той так ніби ошалів, одбився од хазяйства — Калістрат, бідний, робе, робе...

Старшина. Шкода, шкода, що од-ного батька, одпіві матері, та не однакові діти.

Соломія. Та ще яка шкода.

Старшина. А надто я дивуюсь Анто-нові: парубок з головою, з розумною голо-вою і коли-б він той розум та повернув на користь своєму домові, та пішов поруч з Ка-

лістратом, то я так розумію, що ваше хазяйствечко зробилося б у п'ятеро більнше.

Соломія. Що й говорити.

Старшина. Чудний чоловік цей Антон! Невже ж таки він не розуміє, що своя сорочка дорожча? Оце зачнемо яке-небудь діло і так що бери тільки гроші та ховай у кишеню, аж дивишся — нема! А все Антон крутить миром, захища всяких там голодранців. Я, бачите, так розумію: миру у нас сила, ну нехай з кожного перепаде нам по якому карбованцю, це-ж для них плювать, за карбованця не разбагатієм, а у нас ті гроші видно — сума складається.

Соломія. А як-же!

ЯВА 5.

Ті-ж і Калістрат.

Калістрат. Здрастуйте, Никихворе Семеновичу!

Старшина. Здрастуйте Калістрате Євменовичу! А що, погане паше діло!

Калістрат. Як симе?

Старшина. Берко приходив сьогодні до мене — хоче виїхати зовсім з нашого села.

Калістрат. Чого так?

Соломія. Зовсім кажете?

Старшина. Їге Антон усе крутить. Ну, а звісно, як Берко виїде, то погано й нам.

Калістрат. Що і говорить.

Старшина. Тоді, прямо, хоч кидати всі наші діла, всю комерцію. Без Берка нам неможна.

Калістрат. В чім річ?

Старшина. Антон, бачте, збиває мир, щоб написати приговора о виселенні Берка з нашого села. Велича його привселюдно мопієнником!

Калістрат. Горе нам з цим Антоном!

Соломія. І в кого воно таке вродиться?

Старшина. У Берка голова — це одно, а друге — гроші!

Соломія. Я вже думала вас просити, чи не можна б йому пам'яткового усипати, може-б одумався!

Старшина. Як-то, значить, щоб у волости?

Калістрат. А слід би.

Старшина. Воно, звісно, можна. Тільки, це таке діло, як суд присудить, рішення постановить.

Калістрат. Та й без суда: призвати у волость, та своїм судом і всипати.

Старшина. Це можливо.

Соломія. Я вже говорила з Калістратом: оженити його може-б одумався.

Старшина. А справді! Кажуть же: ожениться -- перемініться.

Калістрат. Горбатого кадило та лопата справить.

Старшина. Ні, не кажіть, Калістрате Євменовичу — оженіння велике діло.

Калістрат. То давайте, оженимо.

Соломія. Треба, треба, тільки на кому?

Калістрат. Цього добра аби хіть.

Соломія. Хіба у Вільшаній поспитати?

Старшина. Чого-ж у Вільшаній? Хіба у нас за для нього дівчини не знайдеться?

Соломія. Не взяти ж у свою хату за невістку яку небудь голтипу. Треба, щоб дівчина була хазяйського роду, не бідна, щоб скорб принесла за собою.

Старшина. Хто-ж каже голтипу?

Соломія. А у нас на селі я й не знаю такої?

Старшина. Отаке скажіть! А у мене Катря, чом не дівчина. Зростала ж під моєю орудою.

Калістрат. А справді, мамо!

Соломія. Дивись! Я й забула.

Старшина. Я, звісно, не набиваюсь.. так сказав. А дівчина вона у мене працювала, впадлива, до хазяйства аж тремтить... І скорб чималий принесе.

Калістрат. На мій розум, кращої не знайдемо.

Соломія. Як ще він? Знаєте, який непокірливий!

Калістрат. Поговоріть з ним, настрахайте, на те ви мати.

Соломія. Треба побалакати.

Старшина. А пара добра буде! Вона у мене дівчина нічого собі... рябенка тропки, у ніс говорить, звісно, болють... Ви не подумайте, що в неї, хай Бог милує, погана яка небудь болють, ні далєбі — ні!

Калістрат. Побалакайте, мамо, таї сватів засилайте.

Старшина. Вона у мене така, що чоловіка свого поверне, як захоче, зробить хазяїна з Антона, зробить!

Соломія. А вона ж піде за нього? Не піднесе гарбуза?

Старшина. Де там! Я давно помічаю, що вона закинула вже оком на Антона, хе-хе-хе...

ЯВА 6.

Ті-ж і Ганна (з віником).

Соломія. Прибери у миснику, та хату замети.

Ганна. Добре. *(Порається коло мисника).*

Старшина. У неї й рушники наготові, — так хоч і сьогодні сватів.

Калістрат. Що-ж, мамо, як рішаєте?

Соломія. Я згодна.

Ганна. *(Тихо).* Про кого це? *(Прислухається).*

Старшина. Та й то сказати: Антон одружиться з Катрею, то й ми поріднимось — свої вже люде будемо, хе-хе-хе...

Соломія. Ну, то ждїть же сватів!

Ганна. *(Випустила з рук стакан).*

Соломія. Що це ти з просоння чп як? Хазяйського добра не шкода.

Калістрат. *(Підійшов до Ганни й підійма розбитого стакан).* Розбила! Збитки тільки робиш! Одверну 15 копійок за штакана!

Ганна. *(Тихо).* Одвертайте!

Соломія. Чого-ж стоїш, мов неприкаянна? Прибірай, та дивись мені!

Калістрат. Разореніє, тай тільки!

Старшина. Хіба ці наймички доглядають за добром? Їм вулиця, хлопці на умі.

Калістрат. Мамо, Никихворе Семеновичу, ходімте сюди, бо тут і стіни з вухами.

Ганна. *(Сама, чудно озирючись).* Від Антона сватів... *(Замислилась).* Антон, що кохав мене, присягався вік одну мене любити, не зрадити — засила сватів до другої... Обманює мене! *(Замислилась).* Навіщо ж він дурив мене, навіщо зачіпав? Гребув, що я наймичка, сирота. *(Павза).* Може зовсім і не кохав мене, глузував, прикидався? На віщо ж ти пошарпав, потріпав моє серце, збаламутив мій спокій. Я, дурна, вірила, кохала... Ні, не я — серце вірило, воно й кохало... Не сила було зупинити його. *(Замислилась).* Що-ж тепер? *(Ламаючи руки).* Боже, милий Боже! Зглянься хоч ти на мене: я сирота, без батька, без неньки...

Не одіймай у мене моє щастя, або ж пошли мені смерть! О, чом я не можу вирвати, тебе, бідне серце, з грудей і шпурнути йому в вічі? *(Замислилась, рішуче).* Так ні-ж! Не діждеш, злий зраднику! Не дамся тобі на глум! Мій гріх, мій сором вкріє Рось своєю кришталювою пеленою. *(Іде до дверей).* Прощай, Антоне! *(Зустрічається з Антоном. Отхитиулась).*

ЯВА 7.

Ганна й Антон.

Антон. Чого ти злякалась? Збентежена яка! Хіба чула?

Ганна. *(Гірко).* Чула.

Антон. Не потурай, заспокойся. *(Обіймає).* Що-ж робити — приходиться. Оце підуд Павла побалакаю.

Ганна. *(Одпихає).* Геть!

Антон. Та що з тобою?

Ганна. Антоне... *(плаче, похилившись на плече).*

Антон. Чого, галочко?

Ганна. Антоне..

Антон. Чого бо ти?

Ганна. Нащо ти мене обманював?

Антон. Чим же я тебе обманював?

Ганна. Ти-ж знав, що я сирота, наймичка, не до парі тобі...

Антон. Я тебе, Ганнусю, не розумію. Про віщо ти?

Ганна. Я знаю, все знаю... не обманюй хоч тепер... ти маєш одружитись з Катрею?

Антон. Що ти! Я в думці не покладав ніколи, щоб одружитись з иншою, окрім тебе.

Ганна. Чого ти криєшся?... я.. я все знаю... Сам ти зараз сказав, що приходиться.

Антон. Ти не зрозуміла мене. Я сказав, що приходиться розстатись з братом, вийти з цього пекла, з цього вертепу, а з тобою я ніколи не розстанусь!

Ганна. *(Швидко дивиться йому в очі)*. Правда?

Антон. Присягаюсь.

Ганна. А я думала, що ти обманюєш мене?

Антон. І що тобі в голову прийшло!

Ганна. *(Веселище)*. Я чула, як тут балакали мати твоя, Калістрат і старшина.

Антон. Про віщо?

Ганна. Твоя мати сказала старшині, щоб його Катря ждала сватів від тебе.

Антон. Та ну?!

Ганна. Їй же Богу. Може ти, Антоне, криєшся? скажи правду!

Антон. Ну й чудна бо ти, Гапнусю! Присягаюся Богом, що й на думці не мав такого. Невже-ж я без очей, щоб одружитись з Катрею, змінити тебе на неї! Вона-ж ряба, та до того й безноса. *(Сміється)*. Добру красулю мені в жінки вибрали! Братик старється.

Ганна. Вона багата, а я..

Антон. Плювати на те!

Ганна. А я наймичка.

Антон. То й не чоловік хіба? Нащо мені те багатство? Ти мені дорожча над усе багатство. *(Цілується)*.

Ганна. Вірю, вірю, дорогий! От тепер я зовсім весела, а то так засмутилась, так...

Антон. Ти повинна знати, що я живу тільки тобою і коли ще примусю себе до життя тут, укупі з братом, то тільки за для тебе. Иноді, голубко, так гірко, так погано на душі зробиться, що хоч на гилляку, а згадаю про тебе, побачусь з тобою, забалакаю — і все гірке лине геть, і знов мені хочеться жити, без кінця віку!

Ганна *(притулюючись до нього)*. Голубе мій, світе!

Антон. *(Обіймаючи)*. Один ласкавий погляд, одно твоє ласкаве слово гріють мене, мов ясний промінь весняного сонця гріє рослину. і та рослина, підіймаючись з землі, росте, радіє.. Вірь, що ніяка сила не зможе мене розлучити з тобою, ніяка!

Ганна. Соколику любий!

Антон. Я, Ганно, маю вийти з цієї хати; не можу я більше бачити, терпіти того здириства, що тут робиться. Та й небезпечно жити вкупі, без гриха не обійдеться...

Ганна. То й вийди.

Антон. І ти зо мною?

Ганна. Й? за тобою на краї світа!

Антон. Тільки, бач, яке діло: мати з Калістратом не хочуть нічого мені дати. Судитись — Бог з ними! Прийдеться потерпіти. Ти бідности не боїшся?

Ганна. Ось моє багатство, моє щастя, моє життя обіймає його!

Антон. Спасибі, Галю! *(цілуються)*.

ЯВА 8.

Ті-ж і Серьога. (Входить в той момент, як Антон і Ганна цілуються, і тихо стоїть біля дверей).

Серьога. *(До себе)*. Смирно! Маладця, їй-Богу маладця!

Антон. Я не буду й баритись довго. У Павла на другім ґрунті є хата, найму ту хату, перевінчаємось з тобою і будемо тихесенько та любесенько жити собі.

Серьога. Гм, вот так Антон!

Ганна. А мати? А брат?

Антон. Що мати? Благословить — спасибі, — а ні, Бог їй суд'я, а на Калістрата я не потураю.

Серьога. *(Тихо)*. Маладця, по воєнному.

Ганна. У нас, Антонечку, у хаті буде гарненько, чепурненько: я її мов віночок убіратиму.

Антон. А в тім віночку найкраща квітка буде-моя Ганнуся! *(Цілються)*.

ЯВА 9.

Ті-ж і Калістрат (з дверей, що з боку).

Калістрат. Хе-хе-хе... з законним браком поздоровляю! *(Антон і Ганна засоромились)*.

Ганна. Ой, Боже!

Калістрат. Це-ж ви, як? Зовсім, вже як муж з жоною! Хе-хе-хе...

Антон. *(Збентежено)*. А тобі що? Замовчи, брате! До мого серця тобі ніякого діла нема! Серця не чипай, чуєш!

Серьога. Так його Антоша!

Калістрат. Хе-хе-хе... Мамо, мамо, а йдіть сюди! швидче!

ЯВА 10.

Ті-ж, Соломія й Старшина.

Соломія. Що трапилось?

Калістрат. Ви шукали йому дружину...

Антон. Дружиною мені буде не та, котра вам до вподоби, а ось... Оце моя вірная і єдина дружина, і знайте, що помішати мовому кохання, мовому щастю я нікому не дозволю!

Калістрат. От вам, мамо, і невісточка! Хе-хе-хе...

Антон. Чуєте, нікому!

Соломія. *(Заміряється патерицею на Ганну)*. Ах, ти, паскудо! Парубка з пантелику збила! *(Хотіла ударити)*. Та я тобі!...

Автон. *(Виринає патерицю, ломить і кидає. Дуже)*. Не чипайте, мамо!... Не доводьте до гріха!

Старшина. *(Чухаючи потилицю)*. Увірвалось!

Серьога. *(Цілує Антона)*. Люблю, брат! Маладця! *(Співає)*. Юра, юра, юра!...

Завіса

ДРУГА ДІЯ.

Обстановка першої дії. На лаві, біля мисника, парув самовар.

ЯВА 1.

Калістрат і Карпо (стоять посеред кону).

Калістрат. Ти не дитина, що розжуй та в рот поклади.

Карпо. Та воно так... хто його зна...

Калістрат. То-ж то, що „так“. Збереться де кучка, зараз і заведи таку бачку... а иншому й на одинці довбай.

Карпо. Ніби то Автон?

Калістрат. Роскусив?

Карпо. Зрозумів, Євменовичу!

Калістрат. Та гляди мені! Чуєш? З моїх лабет тобі не втікти. Коли збочиш, або... в баранячий ріг скрутю!

Карпо. Я до тебе по всяк час з щирістю.

Калістрат. Не щирість, а діло дай. Іди.

Карпо. Щасливо оставатись. *(Пішов)*.

Калістрат. *(Стоїть трохи мовчки. Зітхає)*. Так, так. *(Пройшовся по хаті, далі взяв з мисника стакан, налив чаю, поставив на стіл і сів, замислившись; барабанить пальцями об стіл. Раптом підвівся і заскрипів зубами)*. Мм... блазень!

ЯВА 2.

Калістрат і Софія.

Софія. Чув, Калістрате?

Калістрат. *(Похожав)*. Що? Зозулю?

Софія. У Антона дитина померла.

Калістрат. *(Зупиняючись)*. Померла?

Софія. Еге... Оце сьогодні вранці.

Калістрат. Померла, так і померла. *(Сідає)*. Мені що до того.

Софія. Там бідність.

Калістрат. Мені, я тебе питаю, що до того?

Софія. Може б запоміг чим? У них ні шеляга за душею.

Калістрат. То її допомагай, коли ти така багатирка.

Софія. Я-б з дорогою душею, так у мене нема.

Калістрат. А коли нема, то нічого і базікати по дурному.

Софія. Зверни, Калістрате, злість на милість, допоможи... Не багато — карбованців зо три, щоб стало поховати.

Калістрат. Гривні щербатої нема в мене для нього. Хм... благодітелька яка! Він на кожному ступні капость мені робить, збитки причиня, а я йому допомагай? А дулю не хоче?

Софія. Калістрате, голубчику, *(Обнімає його)* допоможи, за для мене.

Калістрат. Геть, не в'яжись! Сам, як треба, нехай прийде, уклониться, прощення попросить, тоді так. А то, бач, носа дере перед старшим братом!

Софія. Невже, Калістрате, у тебе таке запекле серце, що рідному братові не хочеш допомогти та ще у таким горі?...

Калістрат. Краще червивій собаці киву, ніж йому!

Софія. Адже-ж ми користуємось його частиною, він не править з нас...

Калістрат. *(Сердито)*. Розумна дуже! Зась! Нічого йому не слід, бо не дбав!

Софія. Хоч у позичку дай!

Калістрат. При волости ж в каса така... він же її придумав, хай там і візьме.

Софія. Не дають. Він там винен.

Калістрат. Так я-ж цьому не винен. *(Підводиться)*. На селі багато голоти і коли я буду усім допомагати, то сам з торбиною піду.

Софія. Змилуйся, допоможи, ради дитинки, — воно-ж невинне, що у нас суперечка.

Калістрат. Відчепись, кажу, дай спокій!

Софія. Згадай, Калістрате, Бога! побійся Його гніву!

Калістрат. Мовчи, бо заткну пальку! *(Замірівся, щоб ударити, але, побачивши старшиню, обіймає Софію)*.

ЯВА 3.

Ті-ж і старшина.

Старшина. Здрастуйте, Євменовичу!

Калістрат. Здрастуйте.

Старшина. Здрастуйте, Софіє Миколаєвно!

Софія. Здрастуйте!

Старшина. Хе-хе-хе, все воркуєте неначе ті голубки.

Калістрат. Еге, час би скубтися...

Старшина. Чого це ви за мною.. О, чай! Добре. Пити прямо аж горить, неначе в пеклі!

Калістрат. Усип, Софіє, чаю та і мені теж, бо той прохолов вже. *(Софія наливає)*. Сідайте, Никихворе Семеновичу.

Старшина. А я оце забіг до Берка, пляшку квасу випив — не помагає — горить. *(Софія подає чай і цукор на тарільці)*. Люблю я оце питво! Бісові пани не дурні — придумують!

Калістрат. Кушайте.

Старшина. Як поживаєте, Софіє Миколаєвно?

Софія. Спасибі. *(Голос за дверима: „Тітко, а йдоть-лишень сюди“)*.

Софія. Либонь мене кличуть?

Калістрат. Тебе-ж. Іди. *(Софія пішла)*.

Старшина. Добра штука оцей самувар, до всякого варива: *(н'є чай і дуже дме)* чи картоплю зварити, чи вареники... Оце позавчора Катря й куліш варила в самуварі. Хороша штука, горшків не треба.

Калістрат. Куліш, кажете?

Старшина. Іге. Якось на тім тижні, купець подарував мені півхунта чаю — карбованця коштує! так Катря, ненароком у помийницю й висипала.

Калістрат. Ну, пропав, звісно?

Старшина. Як можна! Карбованця коштує, та щоб пропав! Вибрали, прополо-скали гарпенько, потім просушили в печі, на черіні. Хіба в помийниці погане що чи як?

Калістрат. Та положим.

Старшина. І становий вже пив той чай потім.

Калістрат. І що-ж?

Старшина. Нічого. Скривив пику, плюнув... неприємний, каже, скус, вуня. А чимже воно вуня? Кислий дух чути трохи, а він: „вуня!“ Дозвольте ще. *(Подає стакан)*. Неначе згаса.

Калістрат. *(Наливає чай і подає)*. Кушайте.

Старшина. *(Витираючи ніт)*. А Антон такі коверзує?

Калістрат. *(Сідаючи)*, Прямо способу не приберу, що з ним діяти. Після смерті матері, ще гірш наважився проти мене.

Старшина. І охота йому сперечатися? Жив би вкупі, працював, так-ні. Одружився з наймичкою...

Калістрат. Йому під масть.

Старшина. Катрею мовю погребував, а вона дівчина хоч і не дуже... кхе... за те-ж хазяйського роду.

Калістрат. Що з воза впало, то вже пропало.

Старшина. Ото-ж терпить таку нужду, а не здається.

Калістрат. Міркувалось: вижену з хати, — побідкається та й опам'ятається, аж воно...

Старшина. Упертий, капостний!

Калістрат. Від далекого розуму, що в школі набрався. Нічого людям ро-

бити, так школи позаводили. А на чортів-ного вони батька? Людей нівечить, від хазяйства відбивати.

Старшина. Еге, вчать, вчать... а якже його жити, коли взагалі вчений люд піде?

Калістрат. Босячні прибавиться. Яке ми діло втратили, га?

Старшина. Що?

Калістрат. Обчеський лісок рублів за 300 можна було зняти.

Старшина. А-А-Антон помішав, і купця сам знайшов, що дав дві тисячі.

Калістрат. Антон-же. З рук вивав. Двоє відер горілки пропало на вгощення мирові. Ми б з вами рублів по тисячі заробили.

Старшина. Що-ж подієте, коли...

Калістрат. Або ось, каса мирська при волости.

Старшина. Чума б її побрала.

Калістрат. То було до нас ідуть за допомогою... позичиш чоловікові — він у гарячу пору за процента допоможе в роботі, а тепер найняти треба, заплатити.

Старшина. Еге, йому іграшки, а ми — терпи.

Калістрат. (Зло). Ну, догравься, він!

Старшина. Верховодить миром — тай край! Подозвольте ще, коли ласка. (Дав стакан).

Калістрат. (Бере). Яким миром? Голитьбою! (Наливає).

Старшина. З кожним днем усе більше схиляється людей до нього. (Бере чай). Спасибі. (Наливає в блюдечко, підносить до губи і дме).

Калістрат. (Хитро). А чи ви знаєте, що не сьогодні - завтра має бути ревизія обчеської скрині?

Старшина. (Налагодився пити чай). Га? (підскакує; блюдечко пада і розбивається). Я... як... ви...

Калістрат. (Тихо). Пропасниця забила. (Голосно). Чого ви перелякались?

Старшина. (Тремтять). Господи спаси й помилуй! (Метушиться по жаті).

Калістрат. Куди-ж ви, а чай?

Старшина. Побіжу до Берка на одчай... Збиток вам причинив, — звиніть.

Калістрат. То пусте. Сядьте та вкупі поміркуємо, то воно якось і буде.

Старшина. Це ви мене мов варом...

Калістрат. Вчова пішов я до Антона, щоб, значить, побалакати, чи не опам'ятається. Сядьте-бо.

Старшина. Швидче кажіть, ради Господа. (Сідає).

Калістрат. Попереду ласкаю, далі страхати почав, а він мені на це: Не зачіпайте мене, бо як на те піде, то жалкуватимете з старшиною. Я, каже, знаю, що він руки гріє коло мирської скрині, донесу,

каже, земському й проситиму, щоб ревнзію зробили.

Старшина. Оттака ловись! Що ж його діяти? *(підводиться й шукає шапку)*.

Калістрат. Не хвилюйтесь, придумаємо. От сідайте.

Старшина. *(Сідає)*. Що таке?

Калістрат. Треба діло так оборудувати, щоб нам його здихатись на віки, бо він найгірший ворог наш.

Старшина. Лютий ворог! Як-же його здихався?

Калістрат. Ви-се-ле-ніє!

Старшина. Га? Виселен... Трудна штука!

Калістрат. Чого? Тепер таке время... Треба тільки, щоб де-хто показав, що ніби-то він бунтує людей, підмовляє непочитувати начальство: земського, старшину, станового, навчає не платити податків... Написати такого приговора.

Старшина. Чого б краще! На горе писар у нас тугий. От, коли б це Качан, з тим в одну мить можна б було оборудувати.

Калістрат. Мир скаже, то й цей му-сить написати.

Старшина. Е, коли б мир.

Калістрат. То вже мій клопіт. Мир підмажемо горілкою — вони на дурняцю і надто падкі, а хто лишній — одіпхнути. Головне діло, щоб заздалегідь пустити по селу таку чутку, що ніби Антон бунтує.

Старшина. Як-же його?

Калістрат. Я й це придумав.

Старшина. А ну-ну? Цікаво.

Калістрат. Посилаючи Серьогу за вами, я наказав, щоб він привів сюди Охріма з Трохимом.

Старшина. Отих п'яниць?

Калістрат. Еге-ж. Для нашого заміру вони іменно й потрібні. Це такі, що за горілку й батька на шибеницю поведуть.

Старшина. Вірно, що не пошкодують.

Калістрат. Ми їх підмогорочимо, щоб вони в шиньку, тай так по селу розпускали таку чутку, а коли вже го́мін піде — ви зберете сходку, напишете приговора, щоб на виселення.

Старшина. Гаразд придумали, їй Богу! Колиб Господь допоміг нам, спроводити його, — легше б і дихалося. А як земський?

Калістрат. Що земський? Мирська воля!

Старшина. Ну й голова ж у вас! А мені й на думку б таке не спало.

Калістрат. Охрімові з Трохимом треба буде опріч горілки де-що пообіщати, — горілкою не обійде́ся.

Старшина. А що ж їм?

Калістрат. Ви пообіщайте пашпорти, а я грошей, карбованців по три.

Старшина. Не можна їм пашпортів дати, — земський предписав.

Калістрат. Хто-ж вам говорить, щоб вже й дати? Пообіщати — не дати.

Старшина. Це можна, це повсігда можна!

(За поном чути голос Серьоги: "В ногу! аз-два, аз-два! правой-левой, правой-левой!")

Калістрат. О, вже йдуть! (підіймається). Треба заперти скриню та поховати де-що, бо це такі людці, що нічим не гребають, аби поживитись. (Запирає скриню, де-що ховає).

Старшина. Пропаші люде!

Калістрат. Не проговоріться, щоб Серьога не зрозумів.

ЯВА 4.

*Ті-ж, Охрім, Трохим і позаду Серьога.
(Охрім і Трохим входять по солдатському).*

Серьога. Смир-но! В ряди строй-ся! Вот привів тобі єхрейторів золотої роти! Рядова подтянись!

Калістрат. Здрастуйте.

Охрім. Хазяїну тому, що править у дому і при том господинові нашому старшині...

Трохим. Началникові - печалникові.

Охрім. Здравія бажаєм і доброго здоров'я!

Трохим. Наше поштеніє.

Старшина. Спасибі.

Серьога. Молодця, други мої!

Калістрат. Сідайте ось тутечки, до столу.

Серьога. Оправ-ся! Вольно! Садись!

Охрім. Сісти повсігда ми можем, ежели когда на столі водиться всякая разність і вдовольствіє. (Сідає).

Трохим З приятством. (Сідає).

Серьога. Хе!... Какі мої єхрейтори, правда молодці?

Старшина. (Сміється). Що й говорити!

Калістрат. Вам чого, чаю чи горілки?

Серьога. Вони народ образованой, так што...

Охрім. Я, как звичной до всякого питва, так міне чаю і... і горілки, щоб значиться, как пунчія! так ви мені вже...

Трохим. І того й другого.

Калістрат. Добре, добре. (Дістає з мисника горілку й закуску й ставить на стіл).

Серьога. Зовсім, как благородние, господа й только!

Старшина. Чого-бо ти, Охріме, не балакаєш по людському, по простому?

Охрім. Потому що, значиться, ми з Трохимом городські люде... не простії... Одескі... і у етії самой Одесті образувались, как, значить, повсігда з благородним кумпанством в кумпанії состояли і нам тепер,

значить, проста розмова не йдють, про-
тивно!

Трохим. Не підходить до нашої по-
ложенії.

Серьога. Вони розговарюють тільки
по благородному, хе-хе хе!...

Калістрат. Серьога, налії, лишень,
ім чаю.

Серьога. Совдогольством, для до-
рогих приятельов. *(Наливає)*.

Старшина. Це так-би сказати: чо-
ловік Божеська тварь, і Бог дав йому...

Калістрат. *(Наливає горілку)*. Ну,
будьмо! *(П'є, потім наливає Старшині й дру-
гим)*.

Старшина. На здоров'я.

Охрім. На добре здоров'ячко!

Трохим. Кушайте, на здоров'я!

Охрім. *(Взяв чарку)*. Вот как у нас,
у Адестії, на набережній...

Трохим. Та й в ночлежному.

Охрім. Та й в ночлежному всякі
розговарюють розговори про всяку політику
по образованному.

Трохим. На простой мові там не
можна.

Охрім. Нікак підзя.

Трохим. У ночлежний не пустять.

Охрім. Воно вчення треба..

Трохим. Пий вже.

Охрім. Не перебивай реч говорить.
От, скажем: на вашой простой мові это го-

рілка або водка, а по образованному — ма-
стіка.

Серьога. Ну, приятель, ти тільки
песні поймаш да чарку держиш — пий!

Трохим. І я кажу — пий!

Охрім. За убазованность і просвіще-
ніє! *(Випив)*.

Калістрат. Пий, Трохиме!

Трохим. Будьмо! За Адесту! *(Випив)*.
Кхе...

Старшина. Хто-ж вас образованію
вчив?

Серьога. *(Наливає собі сам)*. Ну, ча-
рочка-коханочка, п'ють воєнної чаловек,
што-б не забить тебя во век! *(Випив)*.

Охрім. Как хто? Там усякая вам
благородная публичность: там вам скубент,
і дохтур, і полковник, і хранцуз. *(На про-
тязі розмови кладе, непримітно для других, по
кусочку цукру в стакан, так що накладає
трохи не повний)*.

Трохим. А більш усього — крек!

Калістрат. Ще по чарці! *(Наливає)*.

Охрім. Хоч і по парці, то я зовдо-
вольством.

Трохим. Про мене хоч і по три.
(Всі п'ють).

Серьога. Чай ваш прохолов вже.

Трохим. Плювати!

Старшина. Чудесне литво — чай!
(П'є).

Калістрат. *(Наливає)*. Ну, ще до
чаю. *(Дає всім)*.

Охрім. По старому, як говориться, звичаю повсігда п'ють до чаю.

Трохим. А після чаю, теж по звичаю! *(Вере цукор жменю й кидає в стакан, Калістрат сердито позириє, взяв тарілку з цукром і одніс у мисник).*

Охрім. Вот как у нас у Адесті — прийждьш у трахтьор „Бенлой Ленбець“...

Калістрат. *(Сідаючи біля старшини, Тихо).* Треба їх підмогоричити.

Старшина. А так, так... звісно. *(Шепчуться).*

Серьога. *(Про себе).* Якись то секрет? Антиресно. *(Прислухається).*

Охрім. Зараз потребуєш пару чайов, мармазелю!...

Трохим. Заведеш машину... *(Тихо).* Охрьопа, чого він нас закликав?

Охрім. *(Тихо).* Чорт його зна! — То, було, й на очі не підпуска, а тепер перші гості. Мабуть запевнився, що образованні — не мужики.

Трохим. І я так думаю.

Калістрат. Пийте ж! *(Ті п'ють).*

Старшина. *(До Охріма з Трохимом).* Скажіть мені, чого ви одбились од дому, од хазяйства?... І хороші ви, так будем говорити, люде, а розпустилися зовсім. Нехай вже Трохим, а в тебе ж жінка, діти, земелька єсть, наділ, хата своя, а ти покинув хазяйство?

Охрім. Не можу я хазяйнувати — нєту роцоту!

Трохим. Нікоторого.

Калістрат. Як то так?

Охрім. Так, нєту, тай годі!... Я робив, хазяйнував поки дурної був, а как образувався, так і повидів.

Трохим. Що нікоторого роцоту!

Старшина. Жінка вже скілько разів приходила скаржитись на тебе

Охрім. Жінка, кажете? *(Захльобнувся чаєм).* Псс...

Старшина. Еге, твоя жінка.

Трохим. Плювать! *(Калістрат з старшиною шепчуться).*

Охрім. Подумайте самі, какой мені роцот? Мамаша мої ще живі, брат-салдат, ну, от я й думаю: коли-б усе те хазяйство та було моє то-б так, я й трудився-б... Я перш робив, ждав, що Бог дасть, мамаша помреть, брат помрєт — буду я один собі хазяїн, — ну, а потім повидів, що єто щастя мені не судилось... когда ще я діждусь того щасливого часу, що вони поздыхають!.. ну й махнув рукою.

Трохим. І во первих, не про нас чорна робота.

Серьога. Хе! Молодця. Охрім — хвилософ да й тольки!

Калістрат. *(Старшині тихо).* Серьога мша.

Старшина. *(Тихо).* Попліть, куди небудь. *(Балакають).*

Калістрат. Серьога, налій по чарці.

Серьога. Можна, скільки вгодно. *(Наливає; нють усі опріч Калістрата й Старшини)*. Видиш, брат, што значить образованая, городська публіка? — зовсім другої сорт, как деревенська!

Охрім. *(З жалем)*. Как подивлюсь я на наших мужичків, так прямо душа боліє, що в них нікоторого поніманія в образованности!

Серьога. Верно!

Трохим. Ноч без маяка.

Калістрат. А ви вже зовсім як образовані, благородні? Хе-хе-хе...

Охрім. Я, хвалити Бога, вже пять годов, как по всяких городах буваю... у Адестії в меня приятелі, не якіс-небудь, а всякая публичность, как свої люде, однаково. Прийдеш у ночлежний — душа радіє, неначе в рай! і там тібе усякое образованіє і вдоволствіє,

Трохим. Да й по етапу когдa йдьош, то багато де-чому образуїшся.

Серьога. А ви й по етапу ходили?

Охрім. *(Гордо)*. А как же! Ви може думаете, що так вам усякої может і по етапу пойтіть? Нікогда!

Трохим. Охотників багато-б знайшлося!

Охрім. От я за сібя скажу: хвалити Бога, вже чотири рази етапом ходив, — на всяких пересельних пунктах побував.

Трохим. Не бреши — три!

Охрім. Чотири!

Трохим. Три!

Охрім. Чотири, — кажу!

Трохим. Кажу, — три, не завдавайся на андрацит!

Охрім. Ти три, а я чотири!

Трохим. І ти — три.

Охрім. *(Витягує з хляви ножа)*. Брехні мені завдавати! *(заміряється)*.

Серьога. *(Хапає за руку)*. Не шали, приятель!

Калістрат. Не сваріться-бо!

Старшина. За це можна і притикола!

Охрім. Пущай не завдають брехні: коли говорю що чотири, то — чотири!

Трохим. Нехай і чотири. *(Тизо)*. Врють — три. Хвалько поганий.

Охрім. Ех, Калістрате, хороший ти чоловік, жаль що без образованія тільки!

Калістрат. *(Сміючись)* Де вже нам!

Охрім. І гарно тут у тебе... усякі вдовольствія на столі... і зовсім би неначе в нас, у Адестії, у трахторі, у „Бенлому Ленбеді“, только пккода що...

Трохим. Мармазелі та машини нема.

Калістрат. А то-б що?

Охрім. Зовсім як в Адестії... коли-б ще машина, мармазеля... завів і гуляй.

Трохим. Ги-гиги... чудесно!

Серьога. Вот у меня лучче всякої машини. *(Показує гармонію)*.

Охрім. Серьога, товарищу верной, розваж, розвесели душу!

Серьога. Можна. Каку вам? *(Робить цигарку й закуряє).*

Охрім. Заграй про нашу рідную Адесту...

Серьога. Для приятелів совдольствієм!

Калістрат. *(Тихо).* Ну, заведуть те пер на цілий день.

Старшина. *(Теж).* Та нехай вже, коли призвали.

Охрім. Серьога, починай!

Трохим. Валяй!

Серьога. Ідьоть! *(Грає. Охрім і Трохим співають):*

Жив я в городі в Адесті,
Там дівчонку полюбил,
Там з Милашечкой уместі,
Там в трахторі чай я пив,
Там в ночлежному з Трохимом
Познакомила судьба;
Там горілочку грахвином
Пили вместе ми до дна!
Лежим з ним ми на топчані,
Курим трубку з тютюном,
А в кармані три копейкі,
Три копейкі серебром!
Ми на тії три копійки
Прогуляли цілу ноч,
А потім судьба злодейка
З шиньку викинула проч!
А на вулиці нещасних,
Нас обход позабирав

І з Трохимом по етапу
Із Адесту нас погнав!

Охрім. Е!... Адест! Город наш разлюбленной!

Трохим. Прямо летів-би туди! *(Схлипує, витирає очі).*

Серьога. Молодця реб'ята! *(Про себе).* Я вижу што я тут лишній. Калістрат штось затіває. — Хм... Надо пуститься на военную хитрость. *(Випиває чарку горілки і вдає з себе п'яного, хитається).* Люблю, братуха, тебя! *(Цілує Калістрата).*

Калістрат. Одвжись!

Охрім. *(Теж хоче поцілувати Калістрата)* Калістрате, я думав, що ти падлець, — а... а ти хороший чоловік!

Калістрат. Нетреба, я не люблю цілуватись!

Трохим. То й плювать!

Охрім. Я ось кого поцілую... Серьогу поцілую. *(Цілує).* Серього, люблю тебя.. дай цигарку. *(Серьога дає цигарку, що сам куриє, Охрім потім дає Трохимові, а той знов Охримові).*

Трохим. І я поцілую. *(Цілує).*

Серьога. *(Скидає з себе пінжак і кладе його під голову на лаву біля середніх дверей).* Послі жаркого страження полагається й одих *(ліг),* так сказать, дньовка.

Калістрат. Ти-б ішов в сінні або в садок!

Серьога. Міне хорошо і здесь. *(Трохи згодом ніби захріп).*

Старшина. *(Голосно).* Нехай чоловік засне, одпочине. *(Тихо).* Хай вже — аби спав!

Охрім. Калістрате! І чого бо ти тут сидиш на селі?

Калістрат. А що?

Охрім. Ходім з нами в Адесту — не жалкуватимеш. Там тобі і хранцуз і крек...

Трохим. По етапу пройдеши.

Калістрат. Ось краще слухайте мене. *(Не дуже голосно).* Хочете заробити?

Охрім. А чого-ж, тільки яка робота?

Трохим. Когда чорна, то Господь з нею!

Калістрат. Робота язиком.

Охрім. Це сколько завгодно!

Трохим. Язиком можна!

Калістрат. Ходіте сюди, Никихворе Семеновичу, ходіте, там безпечнійше. *(Ідуть в бокові двері).*

Серьога. *(Трохи згодом підводиться).* Хм... Пашли! Ну і вумная бестія стот Калістрат — не проведьош! Видно, што братуха штось то затіваєть, но што іменно? У меня єсть такое сумленіє, што Калістратушка з старшиною хочуть ізделать внезапное нападеніє на неприятеля, — на Антона. То, бувало, Охріма з Трохимом до двору не допускав, а тепер вгацайт їх, как своїх приятелів Н—да... Ну-ка, станем ми на наблюдательной пост, да чи не подслу-

хаєм чого? *(Стає коло дверей, поклав палець на губи і слухає).* Так і єсть: тайной заговор — отгадав! Внезапноє і стремительное нападеніє на неприятельской лагерь! Узятіє у плен Антона. Хм... Но што іменно з ним хочуть ізделать — не розберу! Надо будить распросить етих п'яницъ. Братуха обіцаєть їм по чотири рубля. Торгуються... Чистая дипломатія да й тольки. Старшина говорить, што пашпорти їм дасть... Про якоїто бунт говорюють. Ідуть! Тепер опять на шпионской пост. *(Лягає на лаві й хріпе).*

ЯВА 5.

Серьога, Калістрат, Старшина, Охрім і Трохим. (Охрім і Трохим хитаються).

Охрім. Ми усякое дело можемо до діла довести і образованность подпустить.

Трохим. Образуєм — он як!

Старшина. Не кричіть-бо!

Калістрат. Безпешно, чуєте хропака завдає?

Охрім. Нам не страшно... нам наплювать!...

Трохим. Сколько завгодно!

Охрім. *(Підійшов до столу, наливає й п'є).* Только щоб і ви по чести, по совісти!

Трохим. Без мошенства! *(Теж п'є).*

Калістрат. Обманювати не буду.

Охрім. Щоб пашпорти нам були!

Трохим. На казённой щот.

Старшина. Сказав же, що будуть.

Охрім. Хоч воно плювати на пашпорти!... нам аби до Адесту, а там не страшно. З Адесту й по етапу не страшно.. А без пашпорта так, пожалуй, дійдеш до Терашиюлю тільки, та зараз з десятицким і назад, а вже как з десятицким іти..

Трохим. Одно огорчення.

Охрім. По етапу — другої розговор.

Трохим. По етапу повсігда зовдовольствием.

Старшина. Зробіть тільки діло, я пашпорти дам.

Трохим. На казённый щот!

Старшина. Брехати не буду, — на те я начальник.

Охрім. Дорогой мой, начальники самії великі брехуни у светі.

Трохим. Як скакунці у Адесті!

Старшина. Я не з таких.

Калістрат. Умовились же й край.

Охрім. І ви теж, як по договору: — нам з Трошой по чотири рублі на дорогу... по чести.

Трохим. Без нікотораго мошенства.

Серьога. *(Тихо)*. Нічого не поїму!

Калістрат. Як що оборудуєте діло, то я ще вам опріч того, що обіцяв, подякую.

Охрім. Значить, скажемо... скрозь скажемо... по чести... Бунтовщик, значить... Земського не треба, станового по шії...

Старшина. Так, так.

Трохим. Старшину по морді! *(Заміряється)*.

Старшина, *(Одхлюється)*. Ну-ну, ти!

Охрім. Податі не платити.. усяке не потріб..

Трохим. Апчхи-и!

Охрім. Бонджур! *(Наливає)* Ти, Калістрате, не думай, що нам твоя горілка треба? Ми у Адесті не таку п'ємо, ми тільки как чесній люд — по совісті. *(П'є)*.

Трохим *(п'є)*. По настоящей!

Серьога *(тихо)*. Якась тонкая політика!

Калістрат. Ну, годі, годі! *(Будить Серьогу)*. Серього, Серього! *(той ніби сонний, щось бурмоче)*.

Старшина. Не чіпайте, нехай спить!

Калістрат. Чого він розлігся! Серього! *(Будить)*.

Охрім. Серього Євменовичу, голубе мій... Ваше благородіє... товарищу дорогой, уставай та значить..

Трохим. Вип'ємо.

Серьога. *(Підіймається, протирає очі й позіхає)*. Е... так важно задрімав. Ну, што здась?

Охрім. Серього... люблю я тебя, Серього! Серього, поїдьом з нами у Адесту... ти там у золотой роті первой чоловік будеш... Серього, вип'єм! *(Наливає)*

Трохим. Світа побачиш!

Калістрат. Проведи їх, Серього, щоб часом собаки не покусали.

Охрім. Не безпокойтеся, ми од усякої собаки одгризьомся.

Трохим. Ми личности неприкосновенні.

Серьога. *(Випив)*. Ну, вхрейтори, слухать команду!

Трохим. Можемо.

Серьога. В ряди — строй-ся! Полуборот на лево!

Охрім. *(Подає руку Калістратові)*. До свіданія!

Калістрат. Прощайте! *(Нехотючи подає руку)*.

Трохим. Бонджур. *(Подає руку й старшині)*.

Старшина. Прощайте!

Серьога. Ну, рядова, подтянись! Песельники наперьод! Полуборот на лево! Правую ногу уперьод, шагом арш! аз-два! аз-два!... правой-левой, правой-левой! *(Пішли з піснею)*.

Старшина. Хе-хе-хе... По муштрі, мов справді воєнні.

Калістрат. Так діло оборудуємо, що й не оглядиться! А ці п'яниці аж затанцювали, почувши за пачпорти... Хе-хе-хе... Як то вони тоді затанцюють, як ви їм дулю замість пачпортів дасте? *(Регочеться)*.

Старшина. Кумедія буде! Образовані! Хе-хе-хе...

(Оба якийсь час регочуться).

ЯВА 6

Ті-ж і Ганна (несміливо входить).

Ганна. *(Заклакана)*. Здрастуйте!

Калістрат. А-а! Здрас-туй-те!

Старшина. Здорова!

Калістрат. Що скажеш?

Ганна. До вас прийшла.

Калістрат. Бачу, що до мене, спасибі! *(Кланяється)*.

Ганна. Дитинка померла.

Старшина. *(Зітхав)*. Царство небезне! *(підводить очі в гору)*.

Калістрат. Поховаєте, коли померла.

Ганна. *(Важко)*. Запом... *(Плаче)*. Запоможіть.. ні за що поховати.

Калістрат. То вже не моя печаль.

Старшина. Чия дитина — того й клопіт.

Ганна. Благаю вас, допоможіть... карбованців зо три...

Калістрат. Хе-хе-хе.. А чому ж Антон не прийшов, а тебе послав?

Ганна. Він не знав, я тихенько од нього пішла, щоб не сердився... він не велів.

Калістрат. Не велів? Так чого-ж ти прийшла, коли не велів?

Ганна. Що робити? Горе погнало.

Калістрат. Чуєте, Никихворе Семеновичу; „не велів!“ Гордує. Хм.. Штука! Він гордує мною, гребує старшим братом, а я допомагаю йому!

Старшина. А так-так, коли гордує.

Калістрат. Нехай сам приїде, та вклониться, або-ж хай повернеться до своїх приятелів котрих настановляє проти мене.

Старшина. Звісно, хай приїде, попросить прощення в брата, він же менший.

Ганна. Я до цього не мішаюсь.

Калістрат. Не мішався? Ти-ж жінка, то коли бачиш, що він дурів, повинна напутити його, уговорити.

Старшина. Ну-да.

Ганна. Я не за тим прийшла, щоб...

Калістрат. Не доставало, щоб я сам прийшов до нього, вклонився йому.

Ганна. Це я вас прошу... я верну вам.. У позику прошу.. Зароблю де-небудь і верну — він не знатиме.

Калістрат. Вернеш? — Жди.

Ганна. Присягаюсь, що верну!

Старшина. Подивлюся я на твого Антона та й дивуюся: чоловік розумний, не п'яниця, а до хазяйства його бракує. Поводиться з усякою там шантрапою. Покався-б перед Калістратом, узявся-б за розум — і бідности не знав би, а то...

Калістрат. Дума, бачите, що повні ясла вклоняться голодній скотині. Хе-хе-хе..

Ганна. (На околішках). Калістрате, братіку, батечку рідний... згляньтесь на його, заможність, — я вам оддячу.

Калістрат. Тієї дяки від Антона і надто.

ІВА 7.

Ті-ж і Серьога. (Входить і нишком стає біля дверей, коло мисника).

Ганна. Мені щоб дитинку поховати. (Кланяється). Змилуйтеся... У вас же свої діточки.. Позичте, заратуйте.

Калістрат. Я в позику не даю — я здирицьк. (Достає гаманець з кишені).

Ганна. (Радю). Потли вам Господи чого бажаєте.. Цієї допомоги я ніколи не забуду!

Калістрат. На, жертвую на погребеніє.

Ганна. Спасибі вам. нех.. (бере). Гривен.?! (Душать слези). Щож я з ним зроблю? Не жартуйте, пожалуйте.. хоч карбованцем допоможіть.

Калістрат. Нема. Ото бери — жертвую..

Серьога. Підходив до Ганни і підіймає її) Встань!

Ганна. (Піднялась, кидає гривеника Калістратові в вічі) На полуду візьми собі, Каїне проклятий!

Калістрат. (Піднявся). ІЩо таке?!

Серьога. Каїн, да іщо по послідний моді! А ти, дура, перед ким на околішках стоїш, кого ти просиш?

Калістрат. Гляди мені, ти!

Ганна. Я думала, що він чоловік, хоч крихта жалю знайдеться... а він гірпхижої звірюки!

Калістрат. Ти у моїй хаті, та ще... Геть к бісу!

Серьога. *(Спокійно)*. Стої, брат, не шали: не в твоїй, а в нашої!

Старшина. Хм., ач який!

Ганна. *(Плаче й хоче йти)*. Прощай, бодай тобі так легко...

Серьога. *(Вдержує її)*. Падажди, не ходи! *(Іде на середину кону, здіймає з себе годинник і дивиться на нього. Зітхаючи. Чуло)*. На призовій стрільбі ні одного промаху не дал, усі пулі в цілі попал. За отличную стрільбу первую царскую призу получив... Беріг... дорожче как глаз свой беріг. а тепер розтаться прийдеться. *(Довго дивиться на годинник, важко зітхає, цілує й дає Ганні)*. На, — возьми. Неси до Берка.. много не дасть, а рублив 6—7 возьмьох.

Ганна. Серього... братику! *(Хоче поцілувати руку)* — Спасибі!...

Серьога. Проч... Без разговоров! Ну, на лево кругом, хворсірованним маршом, арш! *(Бере її за плече й веде до дверей)*. Тільки молчать мені! Штоб Антон, етот Авель, не знал, чуєш? А я зараз прийду псалтиря читать. *(Ганна пішла, Серьога дивиться на Калістрата)*. Ех! *(Хитає головою)*. А іщо брат! Каїн! *(Підходить до столу й н'є)*. За упокой душі новопреставленного младенця Григорія!

Калістрат. Ти-ж це як, по одній стежці з Антоном, чи що?

Серьога. По какой стежці я пайду, мов діло! Я воєнний чоловік, для мене усі дороги свободні — любую вибірай... і ти мене не указ!

Старшина. Не сальдацьке, Серього, в тебе серце!

Серьога. Да і не вовче!...

Калістрат. Жартуй, та дивись, щоб не довелось плакати, — к чортовій матери на простір і тебе випхаю!

Серьога. Мене?! Шалиш, брат! Я тобі не Антон. Я царю й отечеству служив, кров проливал!

Калістрат. Велика цяця, як служив!

Серьога. Бжелі што, так подавай міне мою часть і плювать!

Калістрат. Оце бачив? *(Показує дулю)*.

Серьога. Пожалуста, поспотрі на ето. *(Показує дві)*. Я, брат, не буду з тобою і разгаварювать, — я прямо до Воєнного Министра!

Старшина. *(Тихо)*. Ач куди хвата! Що як справді? *(Голосно)*. Заспокойтесь, чого ви?

Калістрат. Глянь, наважились тринькати добро?

Серьога. До того, що я часи дал — тобі зась! Не твоє — своє дав, у царя за-

служив! (Ше). Ох ти, волк хищной! Собака! Камчадал!

Калістрат. То я тобі! (Хоче кинутися на його, але старшина придержує).

Старшина. От бо заспокойтесь!

Серьога. (Грозить пальцем). Не шали! Руки короткі! (Гордо). Сто видиш? (Показує на значок за стрільбу). Тож то. Ну-с! (Надів картуз). Отправимся на похоронное торжество. (Чуло). Здесь горілка, чай, веселля, а там: голод, смерть і сльози! Негодяї! (Хутко подався).

Калістрат. (Б'є кулаком об стіл так, що стакан падає). Мм... Ироде!

Завіса.

ДІЯ ТРЕТА.

Середина волости. Двері з бовів; прямо вікна. На передній стіні, абоку стіли нап'ятий червоним аф'зеленим сукном, на стоні всяка писарська и писун

ЯВА 1.

Писар і сторож. (Писар сидить біля столу, розглядає папери; сторож на лаві, біля середніх дверей).

Писар. (Згодом). Старшина був у волости?

Сторож. Піднявся. Були. З Калістратом Євменовичом щось тут усе ради-

лись довгенько, а далі пішли. Говорили, що зараз вернуться.. Я й забув! Наказували, щоб і ви приходили до них.

Писар. Куди?

Сторож. Звісно, до Берка. (Одчиняються двері і де-хто з людей хоче увійти, сторож кидається до дверей). Нидзя! ждїть коло волости, Покличуть, як треба буде!

Голос. (З-за дверей). Так мені у присутствіє треба!

Сторож. Кажу, нидзя!

Голос. Як то нидзя, коли діло?

Писар. Чому ти не пускаєш?

Сторож. Не велено.

Голоси. Що він порядки заводить? Як то так, щоб у волость та не можна? А коли діло є?

Сторож. Ну й народ! Як нидзя, так, значиться, й нидзя! Началство приказ такий дало! (Де-хто претяє в двері, сторож викидає). Одійди од грїха! Геть краще од дверей, бо..

Голоси. Бо що? Що це таке справді? Сходку назначили, а не впускають! Мені діло до волости!

Сторож. Ет! (Піднявши ціпок, так ніби хоче вдарити, викидає людей). Самоволство таї годі!

Голос. По якому це праву?

Сторож. Ще й огризасться! Ось, право, бачиш? (Показує ламаку. Последнього дуже штовхає в потилицю). Геть кажу! (Виходить і причиняє за собою двері. За лаштун-

ками чути голоси людей: „Це-ж не по закону! На те волясть. Мені до писаря треба! Цього ще не було“).

Голос сторожа. Я не звістен об тім — Старшина знає! Одійди од гріха! Так наказано.

Голос Серьоги. Што-ж, што наказано?

Голос сторожа. То й не лізь!

Голос Серьоги. Шалиш!

Писар. Сергій іде. (*Усміхаючись*) Цього не зупиниш.

Голос сторожа. Підожди, старшина прийде, розрішить, тоді й підеш, а тепер — не лізь, не можна!

Голос Серьоги. Смирно! З ким ти губу розпускаєш? Ти знаєш, що я старшой унтерцер Тмутараканського полку!

Сторож. То що як старшой?

Серьога. Пайшов воя, скотина! (*Чути спів: „Чорная карета“*).

Голоси людей. Що значить москаль! Йому плювати! Еге. цей скрізь доступиться.

Голос сторожа. Свиною лізе!

ЯВА 2.

Писар і Серьога (*входить співаючи*).

Писар. Ти що-ж це? Куди прийшов?

Серьога. Вашому благородію, Василю Петровичу, здоровія бажаємо і... напес

ваїнижающев. (*Подає руку*). Спрашуєте, куда прийшов? Конечно, у волосное заведение.. чи то учреждение, а прийшов я сюда пошукать братця старшова, Калістратущку. штоб амуниціє і приварочніє получить з вього

Писар. От ти: салдат, унтер-офицер, а ввічливости не знаєш!

Серьога. У которім разі?

Писар. Не поважаєш сельського правленія, увійшов сюди ніби у шиньок, з пісню.

Серьога. Ех, Василь Петрович, дорогої мой! Я так понімаю: краще в етом заведеніі пісні пать, чим нежелі усякій, з сумнительним качествієм. діла рішати. Потому самому, што од пісні лихого вікому не будить, потому — пісня, собі пісня, дай тільки, — а вот еті сумнительніє качествія, так можуть чоловіку неприятность доставить порядочную.

Писар. Про віщо ти?

Серьога. Я, Василь Петрович, довідався (*сідаяє*), открий тайну.

Писар. Яку?

Серьога. Да такую, што сьогодні імееє бити в етом самом заведеніі уголовное преступленіє, так сказать, хоч і без кровопролитильства, а усьо ж таки душегубительство!

Писар. То ти вже знаєш шо..

Серьога. Не трудіться. Знаю, всьо знаю. Хоч усьо дело ето у тайні, по я, как военної человек, і хоч не шпійон, а ішо

позавчора узнав про етот заговор, штоб Антона, разлюбленого і єдиноутробного мого братуху на виселеніє, значить.

Писар. А Антон зна?

Серьога. Конешно, знаєть. Я йому дочиста, по братські, как долагається!

Писар. Що-ж він?

Серьога. Он? Нічого. Он у мене маладець — герой! Говорить, што йому не страшно, бо, значить, нікоторого сумленія на совісті не чувствуєть, а при том надіється на мир і... тільки.

Писар. Ти-б побалакав з Калістратом, уговорив-би його не робити цого. Це — він домагаєтьс.

Серьога. Без нікотораго сумленія, што він! Да што міне з ним говорить? Усе равно, што в невидимого неприятеля вистріл пущать. Я постановив нейтралитету держати і тільки.

Писар. Нейтралитету?

Серьога. Да. Вот, к примеру сказать вам, воюють дві держави, воюють, аж чуби тріщать, а третя держава, у ето время сидить собі да в позорную трубу і наблюдать, што з етого будить... так сказать, нейтралитету держить. А потом, как подходящая категория і урем'я випадить, так ета, значить самая третья держава і гріє руки коло чужого вогню, так сказать, у мутнім озері карасів ловить і тільки.

Писар. То і ти думавш в мутній воді карася впіймати?

Серьога. Моя нейтралитета зовсім другого качествія.

Писар. Цікаво.

Серьога. Так, што ежеді Калістратове діло не вигорить, так тогда міне плювать, а ежеді мир постановить такой приговор, што б Антона на виселеніє, так тогда я такую штурму подпущу, што жарко всем станет! Лучшую чим под Аршавой на мапьяврах!

Писар. Антон — мужик чесний, справедливий і колиб більш таких, то не бідували-б так люде!

Серьога. Одно слово душа человека, да й только! Я за нього кров свою можу пролить, потому как разлюбленный і єдиноутробный брат.

Писар. Я пробував говорити з старшиною: равав не робити цього — не слухав. Хоч, конешно, я міг би донести земському, але що поробиш? Йти супроти старшини — позбавитись і цього гіркого хліба. Самому-б — байдуже, а обрікати на голод жінку, дітей, не сила моя. До того я певен, шо мир, здебільш, любить і поважає Антона за його щирість, за правду і не попустить п'яницям, та павукам-багачам учинити над ним беззаконіє.

Серьога. Розумієтьс. Е, когда-б я писарем був!

Писар. (Гірко осмислюєсь). То-що?

Серьога. То... так... да... рукомесло благородное!

Писар. Повинно-б таким бути, а в тім, як подумавш: Господи, ти Боже мій! Хто нашому братові писарю в пику не плює? Волосний писар: і мог, і халуга, і сякий, і такий! У книжці, у газеті, на тіятрі — скрізь його поносять, лають! І ніхто не зацікавиться його життям, обставинами. Хайби хоч один з тих, що кричать про благородство, чесність — день побув у нашій шкурі серед темноти, п'яниць та павуків, цікаво, щоб він тоді заспівав?

Серьога. Стало бить виходить: мираж і тільки! Так ви, Василь Петрович, говорите, што за Антона бояться не следствие?

Писар. Думаю. А коли, не дай Боже — усе можливо — тоді і я не зупинюсь ні перед чим і встану на оборону.

Серьога. Василь Петрович! (*Протягає руку*). Благодарю вас... спасіба. Позвольте вас за еті самії слова поцілувать. (*Цілує*). І іщо позвольте вам лепортувать, што сколько я на своєму віку не видал писарів, дак усьо — або-ж падлец, або-ж мошенник, а той прямо разпротоканалься — всі до одного! А от ви, так сказать, зовсім другой чоловік, как і не писар будьто. Чесное слово!

Писар. Годі, годі! Краще скажи мені, коли ти перестанеш гуляти? Коли ти вийдеш на прямий шлях?

Серьога. Без нікоторой надобности, Василь Петрович!

Писар. Як то без надобности?

Серьога. Без надобности да й тільки, потому ета самая, прямая, дорога, што ви говорите, обложена траншеями.

Писар. (*Усміхаючись*). Чудний ти.

Серьога. Вот Антон, захотів пайти по етой, прямой, дороге, і попал у самую центру неприятеля. Лучше я, штоб не попасться у плен, буду ходить у обход етой дороги, штоб не прийшлося на капитуляцію здаваться.

Писар. Треба-ж коли небудь узятися за діло, за роботу, не все ж гулять?

Серьога. (*Гордо*). Работать?! Вдвигательно мені, Василь Петрович, што ви, чоловік не глупой і говорите міне „работать!“ Міне, при мову чину работать? Хе-хе-хе...

Писар. Хіба робити сором?

Серьога. Хе! Розумівся не сором, тільки как работать? Для меня на селі нету работи. Не за плугом же мені ходить? Не вівці пасти?

Писар. Усяка праця, аби була чесна, не знижає чоловіка.

Серьога. Нет, Василь Петрович, я как старшой унтер-цер, так сказать, персвій стрілок 263 ого Тмугараканського полка, емовую царську призуполучил.. Когда ае Васи виходил, сам командір вот етую правую руку мне пожал: „Маладец, гово-

рять, Маляренко, маладец! спасіба за верную службу, будь і наперёд человеком і не острами честь полка". „Рад стараться, говорю, Вамне високоблагородіє!" І после этого да штоб я за плугом хаділ? Унтер-церское сословіє мав! Ні в жисть! Што ви шутки шуткуєте? Для міня даже обідно слухать от вас такое.

Писар. Невже-ж ти думавш увесь вік отак жити?

Серьога. А чому і нет? Покойной папаша оставил достаточно — хватить. Хоча братець мой старшой і бурчить, чортом на меня смотріть, так міне усьо равно, што плювать, потому я тебя попімать і соблюдать можу! Когда ежели йому не ндравится это, — не хочет доставлять міне усякія средствія і удовольствія, так подавай міне мою часть і только!

Писар. Жди! Антон багато взяв?

Серьога. Я не Антон! Антон млладенец, дурак і только, а я унтер! Ежели што, дак я прямо до Военного Министра дай только! А то штоб я наймитом йому був? Не дождьот, во век не дождьот!

Писар. Женився-б, узався за хазяйство, або службу знайшов яку. Краце-ж бути самостійним віж.

Серьога. Жениться, вступить в законную совокупность, я со удовольствієм, так как при мойом великопотребнім возрасті, это даже необходимое предпріятіє, но только не на селі.

Писар. Чому?

Серьога. Здесь нема для меня подходящей, по своїм категоріям, невесты. Не на мужичке-ж міне жепиться? Я женюсь у городі на модістке. Это будеть подходящая мелодія. Ну її службу найду, так сказать, у коядухтори, або пивайцаря. Это тоже для унтер-церскаго званія статья подходящая; потому там імєіш дело з благородною публикою. Так-то!

Писар. Чом-же ти як був у городі не знавшюя собі?

Серьога. *(Усміхаючись)*. Што ви! Хе-хе-хе... разві возможно штоб у городі без этого завятія? Там у меня уже есть такая типя.

Писар. Кто-ж вона? З яких?

Серьога. Розумейтєся, барнишня — мармазеля, із мадамського сословія.

Писар. Служить, чи як?

Серьога. *(Гордо)*. Аа-а, занімається... звесно, как у городе... всякими художествами.

Писар. *(Сміючись)*. Якими художествами.

Серьога. Разними там... *(показує рукою)* всякими благородными.. шляпник і прочих ділов майстериця і художниця. Я когда бил у военной так в один прекрасный вечір спознался з нею на шквіру, ну і таким манером полюбились з нею, завели амурную трель і тепер нам необходимо про-

ізнести вступленіє в законний брак і заключити союз, щоб не вийшло шкандалю.

Писар. (*Усміхаючись*). Якого?

Серьога. Потому што, как она городська і при етом разних ділов художниця, — ходить у шляпі, пудриться і подпускает глянець на патрет, так без шкандалю не обойдётся.

Писар. Нічого не зрозумію. (*Сміється*).

Серьога. Знайте, в городі за етим баришенським сословієм кавалери бігають как коти... то в етом разі без шкандалю нільзя. Вона міне (*достає письмо*) вот пишть даже, щоб я поспішив заключити обручательной союз. Желайте послушать?

Писар. А ну-ну.

Серьога. (*Читає*). „Милой і дорогой сердю мойому, друг, незабвенной, Серьога драгоценой! Я, милой мой, слава Богу, жива і здорова і вже перейшла на место у другой магазін, і получаю десять рублів у місяць. Єжелі ти хочеш іadelать обрученіє брака, то приважай скорее, потому што за мной ухаживають много кавалеров і роблять предложеніє. Один парикмахтер вужасть как увлюбльон у міня, і позавсїгда завивает мої волоси, і хочіть уже на мені оженитца, а я дожидаю тебя. Міня тепер усі кавалери на росхват: і у тіятрі, і у маскарад, і скроаь. Я уже так што сама грала на кіятрі з любителями і дело виходить такое, што когда я вже іzделалась, как актрисою, так без човось-та не обойдеться. Єжелі ти не прив-

дш і зміенил меня, і улюбился у вонючую, поганую, простую мужичку, так я плювать на тебя хотела, у меня такой др ні много! А как ти ізмєнщик і вальвар, то послі етого ти негодай, свиня, падлецъ, мопельник і поганая салдатская крупа! І я з тобою больші не знакома, і не подруга для тібя у браке, і убірайся ти к разпрочортовой матері! А я вийду, альбо за парикмахтера, альбо буду как актриса. Чорт з тобою! Любящая тебя по гроб жисті — твоя Настасья Носуленкова, — а за неє неграмотную цілую тебя нещотно разов у уста алія. — Циблетних ділов подмастерье і кавалер Іван Закаблуккин.

Писар. (*Сміється*). Ха-ха-ха... Оце так письмо!

Серьога. (*Хоче письмо*). Да, достаточно іntересное! Особа образования... і єжелі не поспешу вступити в законной брак з нею, так зовсім скверно. Е! Когда она грала на кіятрі, так вже знаю, што без шкандалю не обойшлось.

Писар. (*Сміється*). Поспішай, поспішай!

Серьога. Гм. Я-ж Калістрату говорю: дай міне дорожній, харчовий, амуничний — і плювать, я зараз поїду. Так не дають. Ви вже, пожалуста, Василь Петрович, напишіть заявленіє от меня Военному Министру. Отпишіть усе з приложенієм етого документа. Напишіть, што как мой многопотребный возраст требуйть вступленія

в законне соединеніє, а Калістрат преп'ятствіє делайть, то...

ЯВА 3.

Ті ж і сторож.

Сторож. Там Ганна кличе тебе.

Серьога. А ти ж буваєть не брьош?

Сторож. Адже-ж ти добре знаєш, що я в москалях не служив.

Серьога. Молодця, люблю! Гострий язик! *(Пішов).*

Сторож. Еге, на бруса нагострив. Там, Василь Петровичу, такий лемент, що й Господи!

Писар. Що таке?

Сторож. Кричать, гвалтують, що не впускаю у волость, а чим я винен, коли таке распоряженіє від начальства!

ЯВА 4.

Ті ж і старшина.

Старшина. Ви здесячки, Василь Петровичу!

Писар. Як бачете.

Старшина. *(До сторожа).* Іди, та за порядком дивись, щоб не дуже там лементували!

Сторож. А що я з ними зроблю? Не позатикаю-ж їм пельки, або язиків не по-прив'язую до мотузка.

Старшина. Ну-ну не розговорюй ба-гато, роби, що начальник велить.

Сторож. Ну й служба, — некло! тьфу! *(Пішов).*

Старшина. *(У слід)* Дивись-же, щоб я, часом, не плюнув! Мужва! *(Затирає ногу),* нікаторої образованної усиптанности! *(Сідає діля столу)* І щоб було, Василю Петровичу, прийти!

Писар. Куди?

Старшина. До Берка, звісно. Поспділи-б, побалакали гарненько.. воно у кумпаясьтві якось і той... випили-б закусили.

Писар. Ви-ж знаєте, що я не п'ю.

Старшина. Ото-то бо й горе! Скільки ми вже вкупі служимо, а й досі не той... не зійдемося до купи. Ви все ніби у ліс дивитесь, а воно так, Василю Петровичу, не годиться, бо значить, як ми вкупі живемо і, так будемо говорити, що я ваш начальник, а ви помішник, так при такому разі ви повинні йти поруч зо мною.

Писар. До чого це ви?

Старшина. Та, так бачите... от хоч би сказати про Малярєнків...

Писар. Ну?

Старшина. І чого вам не написати приговора загоді?

Писар. Я на це не піду. Ви знаєте: єсть закон...

Старшина. Ви знов про закон? А коли він бунтує... усіх бунтує.

Писар. Неправда. Антон чоловік щирий, чесний, стоїть на стороні зобіжненого, приниженого люду, ну, звісно, де кому лишній, бо міша грабувати, дурити.

Старшина. Чого ви за нього так... брат він вам, рідня яка?

Писар. Ну, скажіть по совісті, лихий він чоловік?

Старшина. Ет!

Писар. Діло це несправедливе і щира вам моя порада: залиште завчасу. Підведе вас Калістрат. Антон мовчати не буде, почнеться слідство і виявиться що все те наклеп, оговір.

Старшина. Я що? Громада, мир потребує...

Писар. Який мир? Мирські вороги, а з ними п'яниці!

Старшина. (Зобіжено). Про кого ви? Які вороги?

ЯВА 5.

Ті-ж і Калістрат.

Калістрат. Здрастуйте, Василю Петровичу! (Простягає руку).

Писар. (Ніби не помічає його руки й не дає своєї). Здрастуйте.

Калістрат. Загорділи, вже й руки не хочете подати.

Писар. Я не примітив (Бере бумагу і йде в другу кімнату).

Калістрат. Не примітив? Поміж мухами ведмедя не примітив! Хе-хе-хе...

Старшина. Сідайте, Калістрате Євменовичу!

Калістрат. (Сідає). Ну, що? як?

Старшина. Не здається.

Калістрат. Та й чорт з ним!

Старшина. Я вже до нього: із боку і з другого — так ні!

Калістрат. Що-ж він говорить?

Старшина. Ото сьогодні, вранці, почав я з ним балачку вести: так і так, як що, мовляв, згожуєтесь приговора написати так, як нам треба, то от, кажу, вам 15 рублів.

Калістрат. Не згожується?

Старшина. Не бере. Не хоче. Писатиму, каже, так як мир звелить.

Калістрат. Дурний він! Не розуміє, що мир — ви та я, а решта тьфу! Ведіть тільки діло твердо, як начальник.

Старшина. І поведи. Я.. я.. звелю У печінках сидить той Антон. Доволі!

Калістрат. Його безпримінно на виселеніє!

Старшина. Не викрутиться. Може й засідання почнемо робити, бо люде вже довгенько ждуть?

Калістрат. Роспорядіться-ж щоб у волость пускали кого треба

Старшина. Я вже зробив роспорядження. Мусій знає кого пускати. (Гукає). Василь Петрович! Пожалуйте, будемо засі-

даніє починати *(Надіває медальон і гукає : Му-
сію! Мусію!*

Сторож. *(Висуває голову в двері).* Чого?

Старшина. Впускай людей у при-
сутствіє, та гляди! Пам'ятаєш мов розпоря-
ження?

Сторож. Пам'ятаю. Не велика штука,
щоб забути.

Старшина. Скажи-десятькому, щоб
гукнув Антона

Сторож. Він оце зараз коло волости
був.

Старшина. Клич його у прису-
тствіє. Стривай! Соцького пошли сюди, щоб
за безпорядком приглядав.

Сторож. Добре! *(Зник).*

ЯВА 6.

*Писар мовчки увіходить і сідає за стіл. За
лаштунками голін: „Чогож то так? Пому
можна, а мені ні? Що це за сходка“
і таке инше. Де хто з людей увіходить.*

Калістрат. Прямо серце кров'ю об-
ливається брат же він мені.

Старшина. Щож робити, коли чоло-
вік з великого розуму ошалів.

Калістрат. І треба було йому ота-
ке-о говорити баламутити мир?

Писар *(Тисо).* Падлець!

Калістрат Як кажете?

Писар. Душно, кажу.

ЯВА 7.

*Починають входити люди; де-котрі під
чаркою; здоровкаються. Котрі старійші
сідають на лавках, молодші стоять біля
дверей. Соцький біля дверей.*

Старшина. Кхе... Жарота!

Калістрат. Припіка... так припіка!

Люде; 1-й. — А надто на дворі
проти сонця...

2-й — Так і стріля в голову.

3-й — Я сьогодні у церкві трохи не
вмлів.

Старшина. Тіснота!

Де-хто. Що й говорити: церковця
маленька.

Калістрат. Молитись і на дворі
можна.

Старшина. Господь молитву скрізь
почує.

Писар. *(До людей).* А ви-б менше
пили, та церкву прибавили.

Де-хто. На які гроші?

Старшина. Охо-хо.. гріхи наші.

Писар. З миру по копійці.

Де-хто. А як і копійки зайвої нема?

Писар. А на горілку-ж є?

Де-хто. То инша річ! *(За лаштун-
ками голін: „Що це справді? Це розбій, само-
волство! Не по закону! Ми до земського!“)*

Сторож. *(Дуже).* Не ходіть! Не
лізьте! Антихристи!

Калістрат. *(Старшині тихо)*. Що воно за гвалт?

Старшина. А хто то там бунтує? *(Іде до дверей і поправляє медаль. Хоче вдати з себе суворого. Відчиняє двері)*. Це що таке? Бунт? Га?

Голоси. Який-же бунт? Ви самі не по закону. Чом не пускаєте у волость? Може проти нас що намірили?... Еге, ми не знаємо! Ми до земського!

Старшина. *(Показує на медаль)*. Оце бачите?

Голоси. То нам не в дивовижу! Тим нас не злякаєш!

Старшина. Мовчать!

Голоси. Чого-ж мовчати, коли не по правді, не по закону?

Старшина. Голомозі! бачите-ж, що неможна — тіснота!

Голоси. Тіснота!... А чому-ж не на дворі, як раніш?

Старшина. Спека!

Голоси. Не біда, ми скільки вже стоїмо.

Старшина. Мені не можна на дворі — голова у мене болить.

Голоси. То від горілки! *(Регім)*.

Старшина *(Сердито)*. Не бунтуйте-ж мені, бо зараз у респтанську!

Голоси. Овва! попробуй! Ач який *(Гомін по троху стихає)*.

Старшина. *(До сторожів)*. Дивись, щоб не лементували! *(Причиняє двері. Ускі)*

ню сцену люде у волості балакають де-що про себе; Калістрат теж балакає де з ким). От, люде добрі, яке тепер мені поважання! Чули? Бачили?

Де-хто. Так, так. Що говорити, зневажають!

ЯВА 8.

Ті-ж і Охрім з Трохимом

Охрім Господинові нашому старшині і господинові хрещеному мирові — здрастуйте!

Трохим. Та ще й з неділею! *(За лаптунками голін: „Тих п'яниць так, бач, можно! Ми до земського!“)*.

Старшина. Побунтувався народ, таї годі!

Калістрат. Нікого знать не хочуть.

Охрім Настоящій бунт! Ото коли-б сто у нас у Адестії, то зараз — в батоги.

Трохим. Такого-б пластирю наклали!

Охрім. О, там накладуть! Краще, ніж на Англичанському паракході.

Писар. А вам накладали? Хе-хе-хе...

Охрім. Бувало у нас у Адестії, у золотої роті і в нощлежному, як бунт, зараз по тел-хвонії звістка в одну мить козаки!

Трохим. Ціла скадронія — і в батоги.

Писар. А ви і в золотої роті були?

Охрім. (*Гордо*). А як-же? Тільки, розуміється, не одразу, а как образованности набрались, тоді... Ми там і в ночлежном свої люде.

Трохим. Без образованности там нідзя!

Сторож. Кажу-ж не можна! Цу й народ — нічого не подіш!

ЯВА 9.

Ті-ж, Антон а за ним кілька чоловік.

Старшина. А, і ти вже здесячки?

Антон. Здрастуйте!

Старшина. (*Сідає за стіл*). Засіданіє починається!

Антон. Чом-же це ви людей не выпускаєте?

Старшина. Ти мене будеш порядкам вчить?

Антон. Порядок-же того і треба: коли рішається мирське діло, то повинні всі бути, чути, що і як...

Де-хто. А вже-ж так. Звісно... на те і сходка.

Старшина. Хто там мемека?

Де-хто. Люде! Звісно не вівці.

Старшина. А ви чого сюди понесли?

Де-хто. Як то чого? Сходка-ж.

Антон! Це зовсім не по закону. Я требую, щоб усіх впустили. Я не буду

ремствувати на приговор, коли по закону, як слід!

Охрім. (*Тихо Трохимові*). Глянь і не городської, а хваброї!

Трохим. Йому місце у золотій роті.

Старшина. (*Антоніві*). Молодий щети вчити мене законам. Вони в мене в голіві мов мут! (*Показує долоню*).

Антон. Я не вчу, а провю, требую!..

Старшина. Як мир? Чи ви згодні, щоб розібрати це діло?

Люде. Звісно, чого йому потурати!

Ми не згодні, бо не по закону!

Калістрат. (*Старшині тихо*). Починайте, бо діло!

Старшина. Зараз. Кхе... Мовчать!... Засіданіє починається. Слухайте, що я казатиму!

Люде. Будемо слухати. Слухаємо.

Охрім. Ми слухати повсігда можемо — вуха не куповані.

Трохим. І во вдовольствієм.

Старшина. Мовчать! От, люде добрі, буває іноді так на світі, що живуть люде на селі гарно, тихо... кхе... кхе...

Охрім. Брехня! Йй-Богу, брехня! От у городі нашому, у Адесті то так...

Трохим. Прирівняв!

Старшина. Не перебивать! Роблять ті люде своє діло, дбають хазяйствечко... кхе... кхе...

Охрім. Позвольте, я краще розкажу, як у вас у Адестії роблять на набережній усі образованні люде.

Трохим. Як вугілля грузють.

Старшина. Мовчать, кажу! Дивилися: з'явиться бунтар, дурисвіт, збунтує, скаламутить людей... усе піде вверх дном.

Де-хто. Так, так. Справедливо. Ач звідкіля заходе! Еге!

Охрім. Отак раз у нас, у Адестії, у ночлежному.

Трохим. Це ти про віщо?

Охрім. А знаєш, як у нас...

Калістрат. *(Суворо)*. Замовчіть, ви!

Старшина. *(Витирає нім)*. От і вижили тихо, гарно, як і слід добрим людям жити, поки не з'явився проміж вас бунтар... Кхе... Тепер ви вже і начальників знати не хочете, не почитуєте, говорите, що земський не потрібен вам, і становий, і старшина... Я вже помічаю, що і мені не те поваження: ідеш селом, так инший не то що не вклониться, а ще й пику одверне, ніби не поміча.

Люде. Так що-ж, коли збито нас з товку.
 Це брехня! Цього не було. До землі перед тобою припадати!

Антон. Я не зрозумію ніяк...

Старшина. Мовчать, коли начальник говорить! А чи ви знаєте, яка вам за такі діла вапні і речі кара по закону?

Де-хто. Не знаємо!

Старшина. Та за це вам усім... Кхе... кхе... усім, чуєте! Кхе... тоді знати-мете!

Антон. Я як бачу, то це...

Старшина. Мовчи! Твоє діло на послідку говорити. Більш усього мені, начальникові, достанеться. Скажуть: чого дивився? Чом не заарештував тих людей, котрі таке говорили? Чом начальству не доніс? Так от, люде добрі, щоб не довелося вам потім жалкувати, покайтесь тепер і говоріть прямо; хто ва-навчав податків не платити, начальникам не повинуватись? Хто?

Казмось грішні: — Антон навчав!

— Брехня! Антон ніколи такого не говорив.

Люде. — Як то не говорив? Бунтував: Навчав!

— То ці п'яниці!..

Охрім. Пожалуста, не грубить! Ми вам не рівня, ми городські люде!

Трохим. Неприкосновенні!

Старшина. Говори, Охріме: ти чув, як Антон навчав людей на таке?

Охрім. Говорити я повсігда можу... у нас у ночлежному перве діло — балачка...

Трохим. Розговори!

Охрім. Іноді до того договоримось, що і по морді один другого

(Регім серед селян).

Старшина. Чого смієтесь? Це вам не шиньок, а присутствіє! *(До Охріма)*. Ну?

Охрім. Про мене й ну! Потому, што у нас, как запишишся у золоту роту, так перше діло — могорич.

Трохим. І у почлежної не пустять.

Антон. Чи довго мені прийд..

Старшина. Мовчи! Скажу, коли тобі говорити! *(До Охріма)*. Ви діло кажіть.

Охрім. Та хоч і діло... Перше діло, до всякого діла розума, голови треба

Трохим. Без голови нідя.

Де хто Розбери їх.

Охрім. Вам простим людям.

Трохим. Не образованим...

Охрім. Здається, що діло плювать, а воно прямо калавур!

Трохим. Настоящий шквал!

Старшина. Діло мені кажіть!

Охрім. Діло? Яке діло? *(Резім)*.

Трохим. Охрьоша плюнь!

Старшина. Кажи: бунтував Антон людей?

Охрім. То воно так сказать... *(Робить риками)*.

Трохим. По совісти..

Охрім. І чого-б етому Антоу не йти до нас у Адесту? Там вон у золотой роті...

Трохим. Першим би був.

Старшина. Охріме, вас мабуть задорено? Кажіть правду: говорив Антон, що бачальники і сякі, і такі. — і мошенники, ні мироди? Говорив?

Охрім. От у нас, у Адестії був один за начальника у ночлежному, так тож мошенник!

Трохим. У у! Страшенний мошенник!

Антон. Що я вам, на глум здався?

Старшина. Мовчи!

Антон. *(Не потураючи)*. Це суд такий! Зібрали гурт п'яниць, щоб глузувати з чоловіка. Коли вам до вподоби слухать їхню нісенитницю, то слухайте самі. *(Хоче йти)*.

Калістрат. *(Старшині)*. Не пускайте.

Старшина. Стій! Як ти смієш?

Антон. Чого я буду дурнем стояти?

Старшина. Стій, кажу! *(До Охріма)*.

Говоріть мені, матері валій... бо зараз у холодну!

Антон. Ось воно яка правда! Силою примушують людей говорити те, чого не було.

Старшина. Мовчи! Говоріть, бо я вас..

Охрім. *(Чухає потилицю)*. Та... балакав... ежели-б німої був...

Трохим. *(Дуже позіхає)*. На те йому і язика Бог дав. *(Резім між людьми)*

Старшина. Говорив, що податків не слід давати? Начальників не поважати?

Охрім. Как по совісти... *(Дивиться на Трохима)*.

Трохим. Охрьоша брехать грех.

Старшина. Бунтував людей?

Охрім. Ну... да... по тільки бунт не полагается.

Трохим. Никогда. (*Балакають у двох з Охрімом*).

Калістрат. (*Тихо*). Отже пропаде справа через цих п'яниць!

Карпо. (*Однихає людей й виходить наперед*). Та що там довго балакати! Навчав всьому лихому, щоб і податків не платили, щоб станового, старшини не слухали.

Люде | Навчав, говорив!
| — Брехня! Антон ніколи цього не говорив!

Карпо. Говорив, що становий і земський хабарники, мироїди!

Де хто. Старшина здирщик!

Писар. (*Тихо*). Мерзавці!

Карпо. Говорив, щоб старшину скинути, — отруїти!

Старшина. Отруїти? Господи храни мене од наглої смерті! (*До писаря*). Пишіть! Чуєте? отруїти!... хм...

Антон. Карпе! Я тобі це говорив? Я?!

Карпо. А може й ні, скажеш?

Антон. Де ж твоя совість? Який одвіт ти Богові даси?

Калістрат. (*Старшині*). Не давайте йому говорити!

Старшина. Мовчи! Що-ж люде добрі, діяти нам з таким чоловіком?

Де хто. Хто його зна!

Карпо. Не що-ж -- написати приговора: не хочемо, щоб він був у нашому обществі!

Люде | Еге, не хочемо! Нам таких не треба!

| Ми не згожуємось на те!

Старшина. Мовчать! (*Писареві*). Пишіть приговора, що общество просить о виселенні Антона Маляренка, за його бунтарські речі і як уредного, і небезпечного на селі чоловіка.

Люде. Просимо! Просимо!

Антон. Опам'ятайтеся, люде добрі! Що ви? За віщо? За які провини мене жене з рідного села?

Карпо. Ач святий та Божий! А стіжки Калістратові хто підпалив? Думаєш, не знаємо?

Старшина. (*Писареві*). Пишіть... і стіжки пишть!

Антон. Підпалив? Я? (*Докірливо дивиться на Калістрата*). Чого-ж ти мовчиш? Скажи: я підпалив?

Калістрат. Я про це щось забув вже.

Охрім. І чого бо ти, Антоша, гарячирешся? Біда велика, как пройдеши по етапу! Он я чотири рази...

Трохим. Не бреш, бо три! (*Нишком сваряться*).

Старшина. Так, значить, просите щоб на виселеніє!

Люде | Просимо, просимо! Він небезпеч-
ний тут!
| Ми не подаємо голосу.

Старшина. (Писареві). Пишіть та
й руки одберіть. (Валакають з Калістратом).

Антон. (До людей). Так я бунтар?
Я, котрий захищав вас від хижих звірів,
сіяв проміж вас здорове, свіже зерно? —
бунтар? Я думав, що те зерно зійде, розро-
стется, окріпне. і вже п'який гробак його
не підточить, але тепер бачу я, що зер-
но те впало на гнилу, паскудну, нікчемну
ниву.

Старшина. Не дуже мені!

Антон. (Гордо). Ви думаєте, що я
алаякаюсь вашого приговору, упаду до ніг,
проситиму? Не діждете! У мене душа і со-
віість чисті! (До старшини). А вас тут поста-
влено для того, щоб чинити закон і пра-
вливий суд, щоб захищати правду від
кривди, а ви що робите? Ви самі топчете
ту правду, зневажаєте закон! Ви зібрали
гурт п'яниць і судите з ними чоловіка за
те, що мішає вам, павукам, смоктати з лю-
дей кров! Ви, дуки, п'єте з них кров, рвете
на шмаття їх тіло, навіть душу! (До людей
призириливо). У!... довічні наймити! Раби!

Де-хто { Чого він розходився?
Правда очі коле!

Калістрат. Я маю децю сказати
вам, люде добрі!

Де-хто. Послухаємо.

Калістрат. Ви не зможете, люде
добрі, зрозуміти, що у мене отут робиться.
(Показує на груди)! Серце кровію обливається!
Брат же він мені, рідний брат — і от тепер
бачу, що нам ростилося приходиться, що
його може поженуть далеко куди. Але шок
робити брат не мир... Коли ви поріши-
ли, щоб його на виспленіє -- ваша воля.
Кожен з нас на користь мирові повинен,
як треба, частину себе віддати... Я не
раз говорив йому, щоб він опам'ятався, не
бунтував людей. Навіть посварився з ним
за це.

Антон. Брате!

Де-хто. От так брат!

Трохим. Чорт!

Калістрат. Я не хочу, не попускаю,
щоб мій брат хоч в дорозі мав пужду. Не
хочу, щоб його везли на мирський чи ка-
зенний кошт — дорогу я приймаю на себе...
Я гроші даю. (Показує гроші і ховає).

Старшина. (Писареві). Так і в при-
говор запишіть.

Антон. (З гіркою усмішкою). Спасибі,
братіку за щирість, за прихильність, за не-
клування. (Гордо). Ще побачимо, що з цього
буде? Ви думаєте, як написали приговора,
то й кінець? Ні! Я вірю, що в світі
правда, та правда, котра як олива спливає
на верх води і котру не тільки ви, граби-
телі, а ніяка сила не зможе утопити!

Старшина. Поговорі мені довше!

Антон. Є закон, котрий карає й беззаконіс!

Калістрат. Заспокойся, Антоне!

Антон. А ти, брате, на цей раз піби зборов мене, але пам'ятай, що не той борець, хто зборе, а той, хто вивернеться! Поборимось! *(До людей)*. А вас продів, душе продавців, ненавижду, гидую вами! Не люде ви — потвора! Душопродавці!

Люде! Чого він лається? Не дозволяйте! Правду чоловік каже!

Калістрат. *(Старшині тихо)*. Чого ви йому мовчите?

Старшина. Як ти смієш у присутствії? Га? Соцький! Узять його під арешта!

Соцький. *(Підходить)*. Ходім.

Антон. Мене?! *(Хватє дзиглика)*. Геть! *(Соцький одскочив, Антон б'є дзигликом вікно)*. Люде! Де ж ви? Чого ж стоїте, чом не допоможете мені? Тут зібрались хижі звірі, рвуть моє серце, шматують душу, — живого в яму закопують! *(На дворі гомін)*. А-а! Непотрібен я вам більше? Непотрібен, як не восталось у мене нічого, бо все, що мав я найкращого в світі, віддав вам, подарував, як путнім і літа і сили! *(Несамовито)*. Проди! Супостати!

ЯВА 10.

(Ті-ж Серьoga, Ганна і люде).

Старшина. Ти вікна, бити, га? Соцькі, дєсяцькі! Взять його в холодну!

Антон. *(Болізно)*. Хоч у некло — однаково!

Ганна. Антоне! *(Кидается йому на шию)*.

Антон. Галочко. *(Припадає до неї, Соцькі й дєсяцькі хочуть взяти Антона. Чути дзвінок)*.

Серьoga. *(За ним скільки людей)*. Кого в холодну?! *(Хватє дзиглика, замиряючись, захищає Антона)*. А ну, падступись, кому жинє паділа!

Сторож. Земський прийхав! *(Картина)*.

Завіса.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Середина Антонов і хати. Об танєва бідня.

ЯВА 1.

Антон, Ганна й Серьoga. *(Обідають)*

Ганна. Їж-бо, Антоне!

Антон. Ти, горличко, за мною, мов за дитиною.

Серьoga. Как і следствуєт верної-супруге!

Ганна. Бо ти й справді неначе дитина: ложку проковтнув та й наївся вже.

Антон. Коли душа не приймає.

Серьога. Наплюй, брат, на душу не потурай да й тільки.

Ганна. З'їж бо ще хоч ложечку! Я-ж для тебе зварила кулешку, курчатко вкинула, ягнятка шматочок, чи може не до смаку?

Серьога. Чудесної кандьор!

Антоп. Спасибі, галочко. Як не до смаку? Алеж не можу. *(Капляє)*.

Серьога. Е, не капляй, — не люблю я того.

Антоп. Я-б радніший... і то вже вдержуюсь.. коли у грудях дере дуже.

Серьога. Што? Не капляй да й тільки, вот і всьо!

Ганна. Коли-б ти знав, Антопе, як мені тяжко, як боляче: ти капляєш, а у мене серце замирає, кров'ю обливається. Мені-б легше на душі було б, як би я сама хворіла, ніж бачити тебе слабим і не мати сили допомогти.

Серьога. Е хе-хе:

Антоп. А ти не вбивайся, не звертай уваги на мою хворобу.

Ганна. І не гріх тобі таке говорити? Хіба ти мені чужий, хіба не дорожчий від усього на світі? Що ж би я за людина, за жінка тобі була, коли-б з байдужістю дивилась на твою хворість?

Антоп. Невже зобидилась? Не сердься.

Серьога. *(Гризе курча)*. Ну й курча, прямо карапатка да й тільки, чесне слово!

Ганна. А змарнів як!

Антоп. То тобі так здається. Ти краще подивись: я зовсім молодець, вичухався вже... Ще тропки й одужаю. Коли б тільки у грудях полегчало, а то...

Ганна. Боляче?

Антоп. Не боляче, а так якось.. дерещось, стискує, дихати важко.

Серьога. *(Скінчив гризти кістку)*. А! Вот так полакомився дичиною. Скажи міне, невестушка, і где ти стую карапатку достала?

Ганна. Софія принесла ягнятка шматочок і курчаток двойко.

Серьога. У такім разі, я учиню нападєніє на Калістратову дич, потому очєнно антиресное кушаннє!

Антоп. Софія, кажеш!

Ганна. Еге!

Антоп. Як довідається Калістрат, то не солодко їй прийдеться!

Ганна. Не довідається.

Серьога. А ежелі й довідається, так паплювать, потому што то, чим владіє Калістрат, принадлежить і нам. Ну, спасіба за обєд.

Ганна. На здоров'ячко! *(Встає з-за столу й прибірає)*.

Антоп. *(Тежє)*. Спасибі, Галю.

Ганна. Нічого не їв, а дякуєш!

Серьога. І тібе, братуха, спасіба за пакормленіє!

Антоп. Вибачай, Серього, чим багаті, тим і раді.

Серьога. Мошя, брат, звиши, што я у тебя как постоялец усьо одно.

Ганна. Таке вигадай!

Антон. Непотрібне, брате, верзеш — ми-ж свої, рідні, — що мове, то твоє.

Серьога. Н-да. *(Робить нигарку)*. Калістрат тож стую песню поїют, только на другої голос: говорить, што наше то його, та шо його, то нам — дуля, да!

Антон. А, Бог, з ним, нехай кори-стується на здоров'я.

Серьога. Єто Каїн, а не брат!... *(Присідає біля коміна й курить)*. Што вон запобіот, когда приїдють од міністра лезору-ція! Хе-хе, послухаїм!

Ганна. А вже правда: недобрый, без серця чоловік. Я так перелякалась, як ти заслаб, що й Господи! Хвершал сказав, що ніякої надії нема.

Антон. Шо той хвершал? Бач, і збрехав.

Ганна. А Калістрат і не провідав тебе.

Антон. Добре зробив.

Серьога. Пуцай-би только показав носа!

Ганна. *(Сідає біля Антона)*. Ото, бач, хвершал квиточка написав, щоб у аптеці, чогось узяти, а в мене а ні шеляга за душею... Спасибі, Серьога роздобув.. Гармонію та чоботи продав.

Антон. Невже? *(Дивиться на ноги Серьогі)*. Так і є! За для чого було?

Серьога. *(Сердито плюнує)*. Ну, і па-судное єтоє мадамське сословіє! Нікого-рого секрету нельзя сказать! Тыфу, сорока! *(Пішов з хати)*.

Антон. Розсердився чи що?

Ганна. Він прохав мене, щоб я тобі не говорила про це, а я не вдержалась, так ото він і розсердився.

Антон. Чудний чоловік!

Ганна. Добрый, щирый чоловік... Таке чуле серце, спасибі йому. І байдужий: Калістрат його прогнав з батьківської хати, а він собі байдуже... Вилаяв його добре, вікна побив. А як убивався біля тебе! і мене жалів...

Антон. Спасибі йому.

Ганна. Цілісіньку ніч було проси-дить над тобою, очей не заплющить. А Калістрат, — пішла я до нього просити, щоб хоч у позикку дав якого карбонація на лі-карство — не допросилась, геть прогнав!

Антон. Ти таки ходила? Я-ж тебе благав, щоб... *(Закашляєся)*.

Ганна. Думалося: брат, зглянеться, допоможе,

Антон. Краще-б я помер з голоду... до кого й чого ти ходила? *(Кашляє)*.

Ганна. *(Обіймає його й цілує)*. Заспо-койся... ріднісенкый, заспокойся. Тобі не можна сердитись. Прости мене, прости. Ан-тонечку!

Антон. А-а!.. *(Обіймає її)*. Хіба я можу на тебе, на мове сонечко, мове щастя,

сердитись? Я не сердюсь, але мені важко, боляче за тебе, що пішла до нього на глум, на злуцання.

Ганна. Я ж не до чужого.

ЯВА 2.

Ті-ж і Серьога.

Серьога. А до нас гості ідуть.

Антон і Ганна. *(Вкупі)*. Хто такий? Які?

Серьога. Одгадайте!

Антон. Василь Петрович?

Ганна. Та мабуть він з жінкою. Ох лихо, а у мене й не підметено! *(Бере віник і хутко мене)*.

Серьога. Наводи, наводи парад, сто гості важні!

Антон. Та хто, каяк?

Серьога. Не скажу. Я не сорока, щоб язиком тріпати, як твоя мадима!

Ганна. Ось я вигляпу.

Серьога. *(Стоїть на дверях)*. Не, мадама, успокойтесь, потому у вас очівно длівний лянк.

Антон. *(Сміючись)*. Проштрахвилась, хе-хе-хе...

Серьога. У розряді штрафованих состоїть!

Ганна. Ну бо, Серього, не пугай, пусти! *(Хоче вийти за двері)*.

Серьога. *(Бере її за плече і садосить біля Антона)* Мадама, садись!

Антон. Справді, Серього, хто там?

Серьога. Антиресній, брат, і важній гості, не прості... А вот і они.

ЯВА 3.

Ті-ж, Охрім і Трохим (з торбинами і блишаними чайниками за плечима, а руках великі ломки; кланяються).

Охрім. Антону Евменовичу і всьому чесному семействію, здрастуйте!

Трохим. З вівторком.

Антон. Здрастуйте!

Ганна. Здрастуйте.

Серьога. А приятелі! *(Чоломкається)*. Каким ветром занесло?

Охрім. Звесно, когда чоловік образується, то в його в серці і в голові зовсім друга совість получається... так сказать...

Трохим. Без пікотоного чувствія!

Антон. Що скажете?

Охрім. Антоне і ти Ганно! Дозвольте нам слово говорить і вислухайте нас.

Трохим. Здїлайте милость!

Антон. Ну?

Серьога. Валяй, реб'ята, лепортуй!

Ганна. Каяк?

Охрім. Так как ми, стало бить, ідьом з села в разлюблений наш город...

Трохим. У Адесту!

Охрім. І Бог зна, чи доведеться нам вже побачитись, так ми хочем прощення от вас получить..

Трохим. За гріхи невольні.

Охрім. І просимо тебе, у цім разі, простити нас, *(низко кланяється)*, що ми адалсь на лукаві речі Калістратові...

Трохим. *(Кланяючись)*. І тебе зобідиши.

Антон. Нехай вам Господь простить а я прощаю.

Трохим. І в друге.

Антон. Бог простить.

Трохим. І в третє.

Антон. Бог простить.

Охрім. Тепер поцілуємось! *(Цілюється з Антоном)*. І ти, Ганно, прости нас!

Ганна. Бог простить.

Трохим. І мене прости! *(Тако цілюється)*.

Охрім. І ти Серьога!

Серьога. Да ми уже разов десять цілувались.

Охрім. Поцілуєшся, брат, і більше.

Трохим. Когда совість заворушиться.

Антон. Сідайте.

Охрім. Значиться, прощаєш? Не сердишся?

Антон. Годі об тім, вже час і забути!

Трохим. Тогда сядемо. *(Сідають)*.

Серьога. Да ви у походной амуниції?

Охрім. Звочно, как у дорогу. Антопа, дозвољ нам у тебе по румочке выпить.

Трохим. Гріхи змиць.

Антон. Ви-ж знаєте, що я не п'ю, так у мене й горілки не водиться.

Серьога. Да-а, — грустно!

Охрім. То вже не твоя печаль, — ти дозвољ.

Трохим. *(Достає з кишені пляшку)*. У нас своя! хо-хо-хо...

Антон. Пийте на здоров'я.

Серьога. Молодця, приятелі!

Охрім. Нам румочку, як що є, дайте.

Трохим. Та закуски.

Серьога. Румочку, совдоволствієм! *(Достає з мисника чарку)*.

Антон. Ганно, може є що закувати, то подай.

Ганна. Ось хлібець та ягнятка шматочок. *(Ставить на стіл)*.

Серьога. *(Тихо)*. Положим, ягнятко не про них, етим продуктом я й сам полакомлюсь. *(Односить назад)*.

Охрім. *(Наливає)*. Будьмо-ж здорові. Нам легкой дороги, а вам доброго здоров'я. *(Нє и дає Антонові)*.

Трохим. І всякого благополучія!

Антон. Спасибі, я не п'ю.

Серьога. *(Бере пляшку від Охріма)*. Пусти! Ех, скляночка, родная мамочка! Давно вже я з тобою не видался і очібно маже соскучался. *(П'є)*.

Охрім. Випий хоч ти. Ганно.

Ганна. Е, ні, спасибі.

Трохим. Давай швидше мої!

Охрім. От, когда ти простив нас, ка-
кось легше зробилось. *(Наливає, не й дає
Трохимові)*.

Трохим. На душі просвітленіє.

Антон. Всі ми грішні. Скажіть мені
краще, чого ви не сидите на селі, а пре-
тесь у город?

Охрім. Нам тут не місто, промежи
мужиччом!

Трохим. Не своя кумпанія.

Серьoga. Кака жисть образованим
на селі?

Охрім. Єго верно!

Трохим. Без нікоторого убіжденія!

Антон. А папшпорти дебули?

Охрім. Папшпорти? От... от... от ти по-
думаї, яке це діло, як нас обдурено, обмо-
рочено! Ми как і згодились узяти гріх на
душу, то більше за те, щоб папшпорти полу-
чити.

Трохим. На казюонний щот!

Охрім. І как чесніі люде, — усьо по
договору, як слід, сповнили. Думали: стар-
шина, начальник, то й не збреше, аж вип-
он який!

Трохим. Шарлатан!

Серьoga. Образованную публику об-
дурив! Хе-хе-хе...

Охрім. Хто-ж його знав.

Трохим. Що він мошеник!

Антон. Як-же ви одважуєтесь йти
без папшпортів?

Охрім. Не первинна! Нам аби до Те-
рапшполю.

Трохим. А там — плювать!

Серьoga. І деньог роздобули?

Охрім. А ні Боже мой!

Трохим. Шага щербатаго нема!

Ганпа. Як же то в таку далеку до-
рогу та без копійки?

Охрім. З деньгами й дуревь дойдьоть!

Трохим. Ми обіідемось.

Антон. Їсти-ж треба що-небудь? До-
рога не близька.

Охрім. Темного люду до-чорта — де
випросимо, а де й самі роздобудемо.

Трохим. З божю поміччю!

Антон. Бодай вас!

Серьoga. А ребра за єто не полічуть
вам?

Охрім. Копешно, без цього не обхо-
диться.

Трохим. Ми звичні.

Серьoga. *(Вере пиллику й хитає)*. Вди-
вительная бутьолка! Здаються і не пили,
а нема!

Охрім. Скажи мені, Антоне, чого ти
занедужав?

Антон. Так, хворість... Хіба я один
хворію, чи що?

Ганпа. То все спасибі братікові та
добрим людям!

Охрім. Ну, вже правда! Хороший брат, нічого сказати!

Трохим. Каїнська душа!

Серьога. Камчадал!

Охрім. Охо-хо хо... Хороший ти, Антоша, чоловік і серце добре, і голова не порожня.

Антон. Що?

Охрім. Ось послухай мене, мого совіту: покинь к бісу це село, тікай звідсіль, заплющивши очі, тікай!

Серьога. *(Курить і балакає щось Трохимом та Ганною)*. Великолепно! хе-хе-хе...

Антон. Чого-ж мені тікати? *(Сміється)*.

Охрім *(Чуло)*. Смієшся? Ох дивись! Невже ти сам не помічавш, що ти лишній тут де-кому, ну, як то кажуть, не до міста. Просю тебе, голубчику, кинь це село к бісу, кинь, бо пропадеш, або п'яницею зробишся, або з голоду під тилом помреш, або ще сам собі смерть заподієш!

Антон. Бодай тобі, Охріме, таке вигадеш!

Трохим. *(Балакає з Серьогою, тихо)*. У нас совість не продажня.

Охрім. Таким людям, як ти, голубчику, нема місця на світі, нема! Послухай, спасибі скажеш! Я чоловік бувалий, бачив світа доволі... по етапу вже п'ять разів ходив!

Трохим! Та не бреш бо - три рази!

Охрім. П'ять!

Трохим. Не завдавайся — три!

Охрім. Е, так ти брехві мені завдавати! Га?! *(Достає з кишені кинжал і замиряється)*.

Ганна. Ох, Боже-ж мій!

Антон. Охріме, що це ти? *(Охопилися)*.

Серьога. Пожалуйста, без кровопролитія. *(Обіймає кинжал)*.

Охрім. Чого-ж він... За правду пана-шу заріжу!

Трохим. Нехай вже й п'ять.

Охрім. То-ж то!

Ганна. І як таки можна... У мене аж у грудях похололо!

Антон. Еге, палкий!... Бач, Охріме, Ганна перелякалась.

Охрім. Не пугайтесь, нам не первина... У нас, у Адесті, на пабережній...

Трохим. І в ночлежному...

Охрім. Як що — зараз кинжал. Це наш закон і судія. Антоша, братіку, уваж мені: возьми ти цього діавола собі на спомин від мене. *(Показує на кинжала)*.

Антон. Спасибі, не треба.

Ганна. Господь з ним!

Серьога. Свиней колоть великолепноштука! *(Розглядає кинжал)*.

Охрім. Ну, ну... візьми, бо я чоловік одчайної жисті... На спомин, потому, як я тебе зобідив — у мене душа болить. Возьми, пожалуйста. Я його беріг, а тобі віддаю... Мені крек, Спірка, подарував, а я — тобі дарую...

Трохим. *(Серьозі)*. Украв на грековському паракоді!

Серьога. Та ву? *(Балакають)*.

Антон. Коли вже ти так хочеш, то спасибі!

Охрім. *(Цілує Антона)*. Благодарю! Спасибі, що взяв! Тут же й кияжал! Вогонь, один вогонь! Я й брився ним.

Ганна. Не треба, не бери, Антоне!

Антон. Просить же чоловік, бачиш.

Охрім. Троша, рушаймо. *(Піднімається)*.

Трохим. *(Надіває торбу й наспівує: „Два гренадери“)*.

Охрім. Прощай, Антоша. *(Цілує)*. Зоставайся здоровий та не гребуй моєю радою!

Антон. Щасливої дороги!

Трохим. Не поминай лихом! *(Цілується)*.

Охрім. Прощай, Ганно!

Ганна. Прощайте!

Трохим. Зоставайся здорова!

Охрім. Серього, друг... Е! Гірко з тобою роставатись, та нічого не вдієш! *(Крізь сльози)*. Прощай! *(Цілується)*.

Трохим. *(Витирає очі)*. Прощай!

Серьога. Я вас проведу, приятелі мої.

Антон. Забіжиш, Серього, до Дмитра Панченка та скажеш йому, щоб зараз до мене прийшов — діло є.

Серьога. Атлично, зайду!

Охрім. Серього, на прощання акомандуй марша.

Серьога. Хе-хе-хе!... Рота стройся. *(Охрім з Трохимом регочуться)*. Смирно! *(Стиє попереду)*. Шагом арш! *(Заводить пісню, Охрім і Трохим співають і виходять)*.

ІВА 4.

Антон і Ганна. *(Сміються)*.

Ганна. Тай кумедні-ж вони! Так собі в двох і поводяться, не розлучаються!

Антон. *(Сміється)*. Приятелі, бач.

Ганна. Охрімова жінка навіть радіє, що він іде з дому.

Антон. Яка їй користь з нього? До роботи його бракує — розореніє домові таї тільки. Пропанці вони люде!

Ганна. Ого позавчора чи що, так Охрім жінчину запаску заставовив у Берка.

Антон. Невже?

Ганна. Їй-же Богу! Там що тільки попадеться під руки — все до Берка тягне, не розбіра!

Антон. Ото ще Берко — короста на селі! Коли-б Бог допоміг швидче одужати, так треба буде взятись за нього, викурити з села!

Ганна. *(Витягла книжечку з чекла і розглядає)*. На що бо ти, Антоне, узяв його? А гострий який, аж страшно! *(Кладає на стіл)*.

Антон. Причепився-ж. Ти, Галю, будеш на тому кутку, то занеси його Охрімівій жінці, — вона може продасть кому — симегривенника якого вторгує.

Ганна. А справді. *(Обіймає Антона)*. Антонечку, що я мала тобі сказати? Дружино дорогая, скажи бо мені, не крийся, я-ж тобі не чужа...

Антон. Що таке?

Ганна. Від чого у тебе хворість?

Антон. Ти знов за своє?

Ганна. Не добрий ти, Антонечку. Он Охрім питав у тебе про це, і йому здається, що твоя болість не безпричинна.

Антон. Таке вигадай! Шож то, по твоєму я не повинен хворіти? Хіба я не така людина, як усі?

Ганна. Чудно якимось, що як тільки випустили тебе з під арешту, так зараз ти й почав хворіти. Мені на думку спада, що тебе побито?

Антон. Господь з тобою!

Ганна. *(Зазираючи йому в очі)*. Знаєш, Антоне, як би я допевнилась, що тебе побито, то присягаюсь, оціми-б руками задавила-б того, хто зобидив тебе!

Антон. *(Пригортаючи до себе, цілує)*. Ач яка добра та люта! *(Сміється)*. Киньмо про це.

Ганна. Антоне, виїдьмо, справді, звідсіль.

Антон. Чого так?

Ганна. Яке наше тут життя? Сам же бачиш, що більша половина людей наважилась проти тебе.

Антон. Байдуже. Цікавість життя, Галю, в боротьбі.

Ганна. Серце моє віщує страшне щось: ніби з нами має бути недобре що... Оце задумуюсь коли — і мені здається, що ніби-то ми стоїмо над якоюсь безоднею.

Антон. У тебе все якісь чорні думки. Поміркуй сама: можу я розлучитись з своїм селом? Воно ж мені рідне, дороге. Це село для мене батько й ненька, це село мене ростило і доглядало, а ти хочеш, щоб я, мов невдячна дитина, кинув своїх батька й неньку? Ні, Галю, тут я родився, тут і помру.

Ганна. Бідний, скільки ти перетерпів через мене.

Антон. Що ти, Бога бійся!

Ганна. Калістрат, та й покійна мати більш обурились на тебе за тебе, що взяв мене, наймичку, бідну.

Антон. *(Зітхаючи)*. Ім, бач, здавалось, що щастя у багатстві. А я хіба зазнав би того щастя з багатого та не люблю? Ні. Та й яке багатство, які скарби зможуть зрівнятись з щастям у коханні? О, я багатир, великий багатир! *(Обіймає її)*. У мене є дружина, котра мене кохає. Я багатий над усіх, я щасливіший над усіх! *(Кашляє)*.

Ганна. Не хвилюйся, Антонечку. Може б пішов на повітря?

Антон. Я тут.. подай мені книжку, я почитаю, а ти швиденько збігай до Павла, та й до Степана зайді, скажи, що я прохав, щоб зараз приходили до мене.

Ганна. *(Подає книжку)*. Добре.

Антон. Скажи: голівне діло маю мирське.

Ганна. А ти ляж, спочинь.

Антон. Йди, йди та не барись *(Ганна пішла)*.

ЯВА 5.

Антон, далі Калістрат.

Антон. *(Розгортає книжку і тихо читає, іноді кахляє. Калістрат показується у вікні й добру хвилю стоїть мовчки)*.

Калістрат. *(У вікні)*. Здоров, Антоне!

Антон. *(Здивовано)*. Калістрат? Здрастуй, брате!

Калістрат. Дивно, що я до тебе перший прийшов, га?

Антон. Дивно, брате!

Калістрат. Не дивдався, бач, тієї честі, поки ти до мене прийдеш. У хату зайти можна?

Антон. Заходь. *(Сам)*. Чого це він?

ЯВА 6.

Антон і Калістрат.

Калістрат. *(Увіходючи)*. Здрастуй в хаті!

Антон. Спасибі. Сідай.

Калістрат. *(Сіс)*. Як здоров'я?

Антон. Хвалити Бога

Калістрат. Дай-но, той... як його... ву... води напиться.

Антон. Зараз. *(Взяв куваль і пішов у сіни)*.

Калістрат. Вичухався! І казав анахтемським вірам, щоб добре себехи насадили, щоб похирів з тиждень та й до чорта в гості, так-ні! Тепер знов з ним во-зись. Живуче прокляте, мов кошеня!

Антон. *(Увіходить і подає куваль)*. Во-диця свіжа, оце тільки Ганна принесла... На добре здоров'я!

Калістрат. *(Ніби ніє)*. А той... мм... Ганна де?

Антон. Пішла до сусідів.

Калістрат. Сідай та побалакаймо. *(Антон сідає)*. Я до тебе, Антоне, щоб по братерські побалакати.

Антон. Говори.

Калістрат. Чи не час би нам ки-нути іграшки?

Антон. Які?

Калістрат. Такі... Прямо від лю-дей сором, що ми, рідні брати, а живемо мов вороги!

Антон. Я тобі не ворог.

Калістрат. І я теж не ворог тобі. Кинь свої витребельки, погрався й доволі, переходь у свою хату, будемо зкупі працю-вати: і мені легше буде, тай тобі... Жити-

меш по хазяйські, не так, як тепер живеш, мов старець, не знатимеш нужди.

Антон. Мені, брате, і тут гаразд!

Калістрат. Гм... Гаразд? Ти ж не сам, у тебе жінка є, ти повинен для неї дбати, щоб вона бідности та нужди не знала.

Антон. Ганна цього не боїться. Нам, брате, з нею і в цій бідній, чужій хатині і надто хороше! А що з того, що я перейду в свою хату? Жити з тобою вкупі і що день сваритись? Що то за життя буде? Я собі живу тут тихенько, мов у Бога за дверима: ні лайки, нічого такого в цій хаті немає... в цій, бідній, хатині мій рай.

Калістрат. Чого-ж сваритись? Не йди насупроти мене, не ставай мені поперек шляху!

Антон. Я супроти тебе не йду. Ти робиш своє діло, а я — своє. Твоя вдача, твої мрії — багатіти якомога більше. Яким побитом багатіти, тобі все рівно, ти задля цього згоден пікуру здерти з другого, аби користь була тобі! Мої-ж мрії, моя мета, щоб всі ми жили в рівні, як рівні перед Богом, щоб не знали нужди, не вмірали голодною смертю!

Калістрат. Це дурниця, цього не можна!

Антон. Чому не можна?

Калістрат. Сам Бог сказав: *нищому талан, а нищому два*“.

Антон. Не Бог, — люди сказали, та, від сорому, на Бога звернули.

Калістрат. Але цього віколи, поки світ сонця, не буде, щоб люди зрівнялись!

Антон. Може й не буде, алеж я від своїх мрій, від почуття свого серця не відступлюсь!

Калістрат. І це останнє твоє слово?

Антон. Останнє, брате!

Калістрат. Так. *(Пава)* Останнє кажеш?

Антон. Єге.

Калістрат. Ну, так от що: переходи у свою хату і живи собі, тільки з умовою: коли не хочеш йти поруч зо мною, то щоб не мішав мені в замірах і ділах, не крутив миром! Що тобі до них?

Антон. І на це не можу згодитись.

Калістрат. Не можеш? *(Пава. Скасування)*. Я хочу на другий рік узяти на аренду обчеський млин і мир згожується залишити за мною за ту-ж ціну. Так подай слово, що не будеш мішати до цього.

Антон. Такого слова подати не можу.

Калістрат. Чому.

Антон. Тому, що це користо для тебе, а мирові збиточно і твоя користь ляже тяжкою на бідний люд.

Калістрат. *(Скочив і сердито похвляв по латі Пава. Підходить до Антона)*. Антоне, я тобі віддам твою частину або ж заплачу, ще до того грошей, карбованих

з півтисячі дам, тільки щоб ти виїхав з цього села!

Антон. Рідного села я не покину — воно дорожче грошей.

Калістрат. Може мало? Сімсот дам!

Антон. Ти-б може і дав, та я не візьму.

Калістрат. *(Усе дуже сказаніє)*. Тисячу! *(Пави)* Тисячу! Не згожуєшся?

Антон. Дивно мені, брате, що ти мої заміри, моє серце, почуття, навіть усього мене хочеш купити за гроші.

Калістрат. Тисячу двісті! Тільки геть з села, бо ти лишній мені. Розумієш, лишній!

Антон. Розумію, але я собою не барюся. І коли-б ти зібрав з усього світа, всі багатства, всі роскоші, приніс би мені всі, що є на світі, каміння самоцвітні, то й тоді б я не запродався!

Калістрат. Останнє слово: згожуєшся?

Антон. Ні!

Калістрат. Ні? *(Сказанню глане шанку)*. Так я-ж тебе доконаю!

Антон. *(Підняв)*. Дурниця брате. Вже облизня виїмав раз, виїмаєш і вдруге!

Калістрат. Побачимо! У мене гроші — сила! А у тебе якісь марні мрії. Присягаюсь, що нічого не пошкодую, а здихаюсь тебе, доб'юся свого. *(до дверей)*.

Антон. Не лякай, я не з полохливих. А от що я тобі скажу: коли-б я захо-

тів адихатись тебе, то одне, чуєш, тільки одне моє слово і ти брязкав би ланцюгами.

Калістрат. *(З призиством)*. Блазень. щеня паскудне!

Антон. Ти думаєш, я не знаю, що хвороба моя — твоє діло. Ти підмовив, щоб мене побили.

Калістрат. Докажи, коли знаєш!

Антон. І докажу! Земський уже знає. Дивись щоб за старшиною не пішов!

Калістрат. *(Зиїлює кулаки)*. Мм...

Антон. А друге: стійки, хіба не знаємо, що ти сам підпалив? Хліб погнів, а тобі треба було штрафовку получить!

Калістрат. Так? *(Важко дихає)*.

Антон. Так, мовчи краще!

Калістрат. *(Підбігав до Антона і ханас ного за шю)*. На віки заціплю!

Антон. Геть! *(Однихає ного, але не зможе, Борються)*.

Калістрат. *(Звалив Антона і давить колінами в груди)*. Розчавчу як гадину!

Антон. Калі... *(хрипю)* трр... бра... а... те... пус... бр... ат...

Калістрат. *(Підняв)*. Тьфу!.. Трохи до гріха не довів! *(Іде і зупиняється у дверях)*. Слухай, д'яволе! *(Повернувся і бачить, що Антон лежить перулом)*. Антоне! *(Тремтять)*. Я... Антоне! *(Підходить)*. Анто... *(Прислушується до гудіння)*. Невже?.. Не б'ється... Що воно? *(Торкає)*. Антоне!.. Боже, не-вже-ж? *(Одриває)* Не живий! *(Стоїть на зко-лінках біля Антона)*. Що я паробив? Що

я паробив? А очі, очі які! Не дивіться на мене... не хочу... не треба... О, Каїн я, душогуб проклятий! *(Піднявся)*. Що-ж тепер? Швидче, геть... Шапка... де шап...

ЯВА 7.

Ті-ж. Ганна, писар, Серьога, Прокін (з напером в руках) і інші.

Ганна. *(За лаштунками)*. І ви до нас, Василю Петровичу?

Писар. *(Теж)*. До вас-же.

Калістрат. Ідуть? Сюди ідуть? *(Став біля столу; тремтить)*.

Прокін. То я запрохав їх до себе, щоб одписати синові. *(Входять)*. Аж прийшли, а чорнила нема, так ми до вас.

Ганна. Заходьте, заход... *(Побачивши Калістрата, здивувалась)*. Калістр... *(Побачила Антопа й кинулась до нього)*. Що з ним? Помер? *(Ридючи опала на трупа)*

Серьога. *(Кинувся до Антопа)*.

Писар. Добідувався, сердега.

Калістрат. *(Тремляче)*. То я... нева-роком... Еге.. мм—мій гріх.

Серьога. *(Підводиться)*. Ти?

Ганна. Ти? Ти вбив його? О, за-що-ж ти, супостате, одняв у мене моє сонечко! Краще-б вирвав з грудей моє серце.. *(Припадає до трупа)*. Антоне, друже мій! *(Ридє)*.

Писар. Вязиь його! *(Люде кидаються до Калістрата)*.

Серьога. Каїне, що ти паробив?..

Калістрат. *(Хватє кинжаль)*. Ге-еть! *(Люде одступають)*. О, мерзота погана! Ви раді, що зо мною гріх зкоївся? Раді посмі-ятись наді мною? Не діждете! Над трупом моїм посмієтесь!.. Не вам мене судити! *(Б'є себе в груди кинжалом і падає)*.

З а в і с а.

ВИДАЛО ТАКІ КНИЖКИ:

1. СВІЙ. Як забезпечити своє право на відшкодування за понесені населенням втрати підчас походів на Україну ріжних чужинцевих військ.
2. Проф. ЕЙХЕЛЬМАН. Проект конституції — основних державних законів — У. Н. Р.
3. Статут Національного Союзу Української Державності.
4. С. У. Д. Звітток № 1.
5. ГАЛИНА ЖУРБА. Меланка (недрук 1922 р.).
6. Економічний Збірник ч. 1.
7. С. ВАСИЛЬЧЕНКО. Куди вітер віє. Малонок на 1.

БІБЛІОТЕКА „НАРОДНИЙ ТЕАТР“.

1. С. ВАСИЛЬЧЕНКО. На перші гулі. Жарт 1 д.
2. ЯНОВСЬКА. На сіножаті.
3. І. ТОГОВОЧНИЙ. Боріш за мрії. Драм. есеїзи.

Готується до друку:

- Л. СТАРИЦЬКА - ЧЕРНЯХІВСЬКА. Останній сніг
Драматичний етюд.
- Л. УКРАЇНКА. Одержима. Драма 1 д.
- М. ГОЛЬБЕ (пер. Курбаса). Молоді. Драма.
- С. ВАСИЛЬЧЕНКО. Не співайте піви, не зменшайте ночі.
- Л. УКРАЇНКА. Боїрини. Драм. поема
- ЗУДЕРМАН. (пер. Грінченка). Огні Іванової ночі
Драма.
- М. СТАРИЦЬКИЙ. Як ковбаса та чарка, то мисеться й сварка.
- ГР. МИХАЙЛИЦЬ. Хіба такої ночі можна спати.
Весняний малонок.
- А. ІШНІЦЛЕР. (пер. Вороного). Зелена пацуга.
- О. МІРБО. (пер. Вороного). Злодій.
- О. КОВЕЦЬ. В Тарасову ніч. Драмат. карт. вики України.